

Josef Čapek

Josef Čapek

1887-1945

BUNDESKANZLERAMT ÖSTERREICH
KUNST

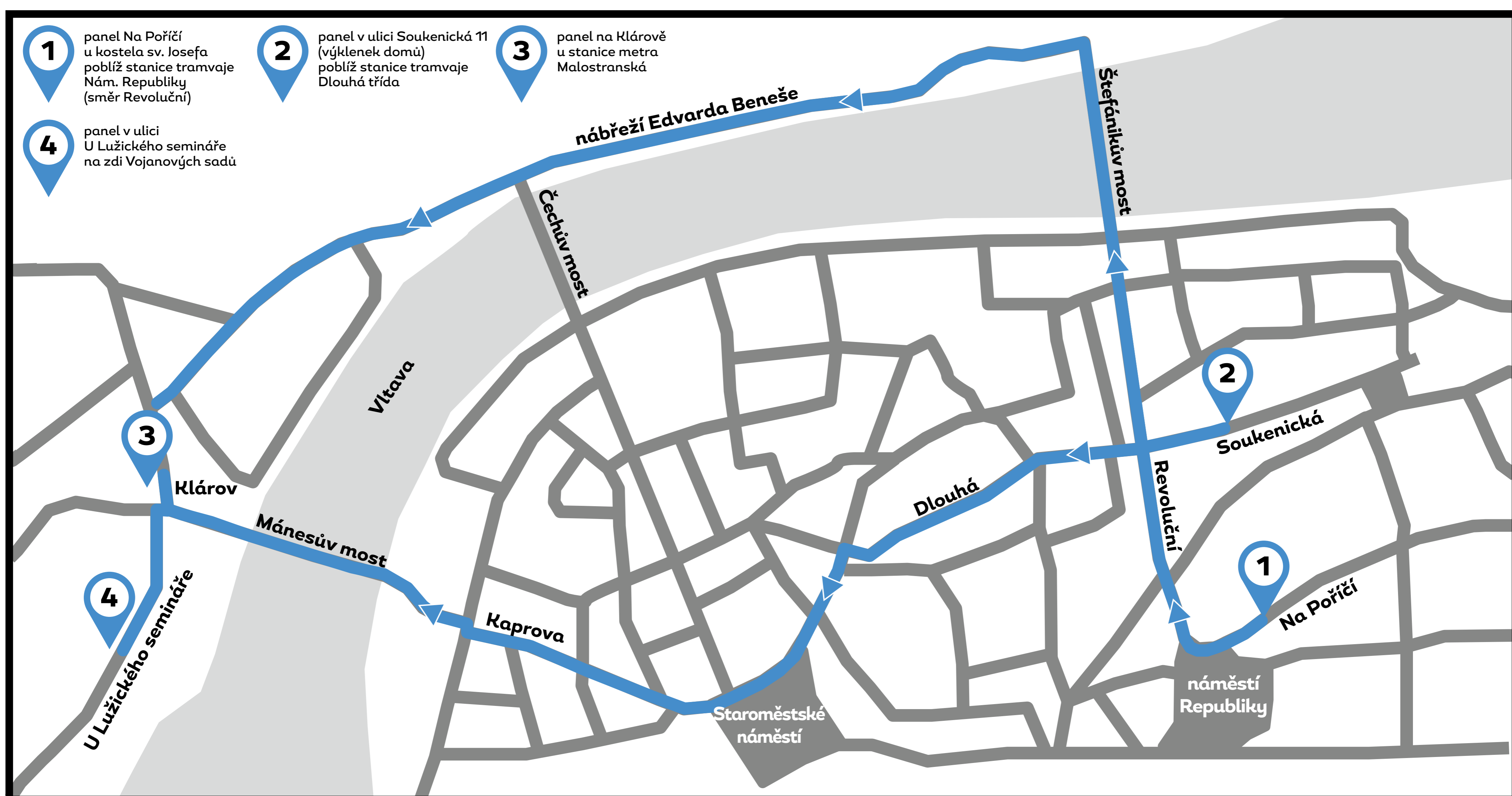
Státní fond kultury ČR

Zuzana a Eugen Brikciusovi
zvou na plakátovou výstavu

Josef Čapek slovem i obrazem,

na kterou poskytly grant
Městská část Praha 1,
Státní fond kultury České republiky
a Spolkové kancléřství ve Vídni.

Připravila: Zuzana Brikcius
Grafická úprava: Markéta Jodasová
Celou výstavu si lze prohlédnout na: www.brikcius.eu

1887–1945

Malíř, grafik, jevištní výtvarník, knižní ilustrátor, spisovatel, dramatik, autor filmových libret, novinář, esejista, výtvarný kritik, teoretik a humanista. Narodil se 23. března 1887 v severočeském Hronově do rodiny lékaře Antonína Čapka a sběratelky lidového umění Boženy Čapkové. Oba rodiče byli vášniví čtenáři. Zprvu vyrůstal se starší sestrou Helenou Čapkovou (1886–1961, spisovatelka, provdaná Koželuhová, později Palivcová) a mladším bratrem Karlem Čapkem (1890–1938, spisovatel a dramatik) v lázeňském domě v Malých Svatoňovicích v blízkosti Trutnova.

Sourozenci Čapkové: zleva Karel, Helena a Josef

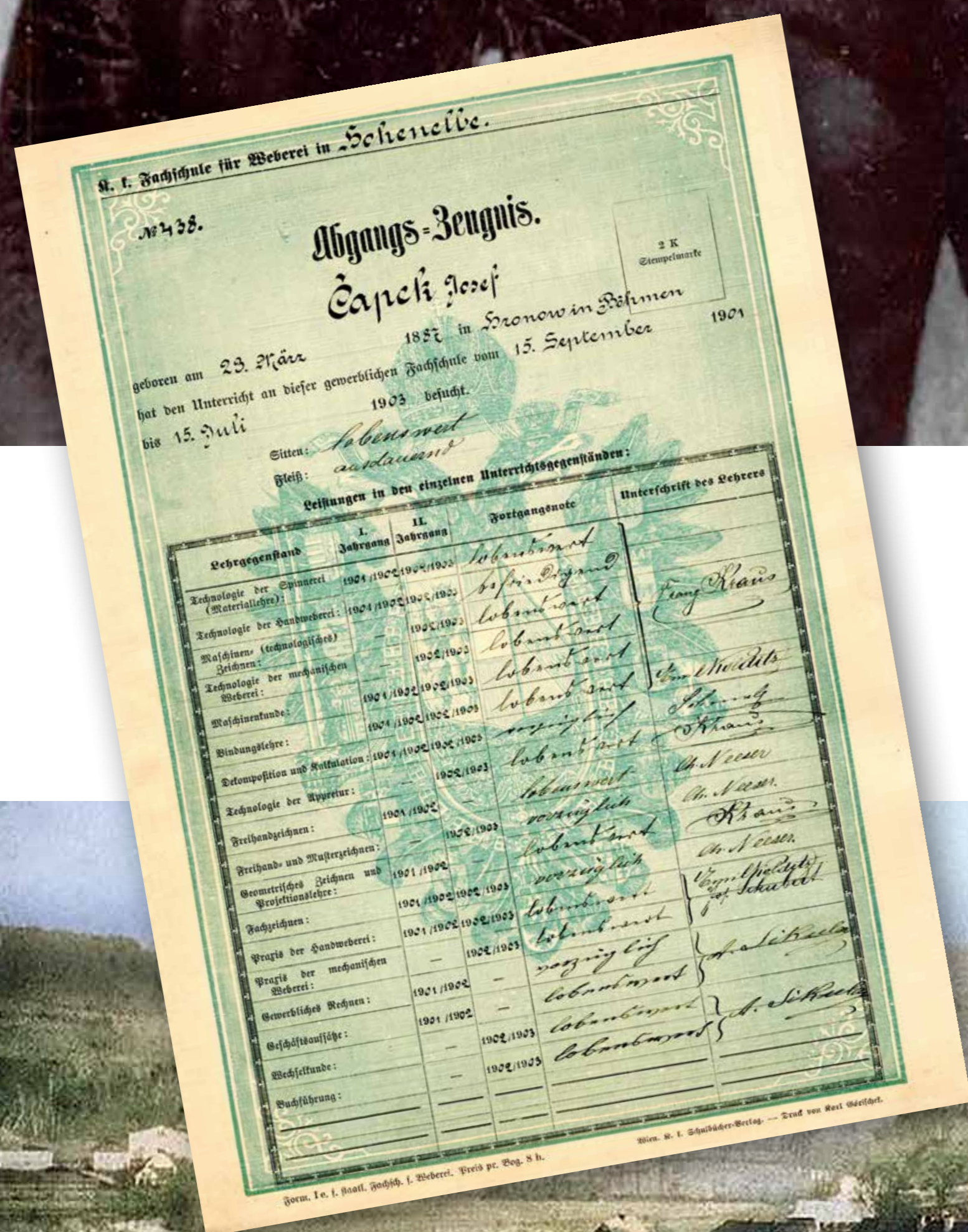

Dům Čapkových v Hronově

Matka Božena Čapková

Otec Antonín Čapek

1892-1900

V Úpici v Podkrkonoší vychodil obecnou a měšťanskou školu.

Pohled na Úpici

Já jsem měl velmi rád Čapky pohromadě, oceňoval jsem jejich nesmírně jemně nuancovanou impresionistickou citivost, mistrovství jejich náznaků, doteků a smyslových i duševních sugescí, tušivost jejich psychologických intuic, jež zároveň jiskřily v blescích a úzkostně se chvěly strachem z nadsmyslného neznáma, oslňovaly slunečním světlem a byly tmou a hrůzou pospolu.

ČAPKOVSKÝ

JOSEF ČAPEK

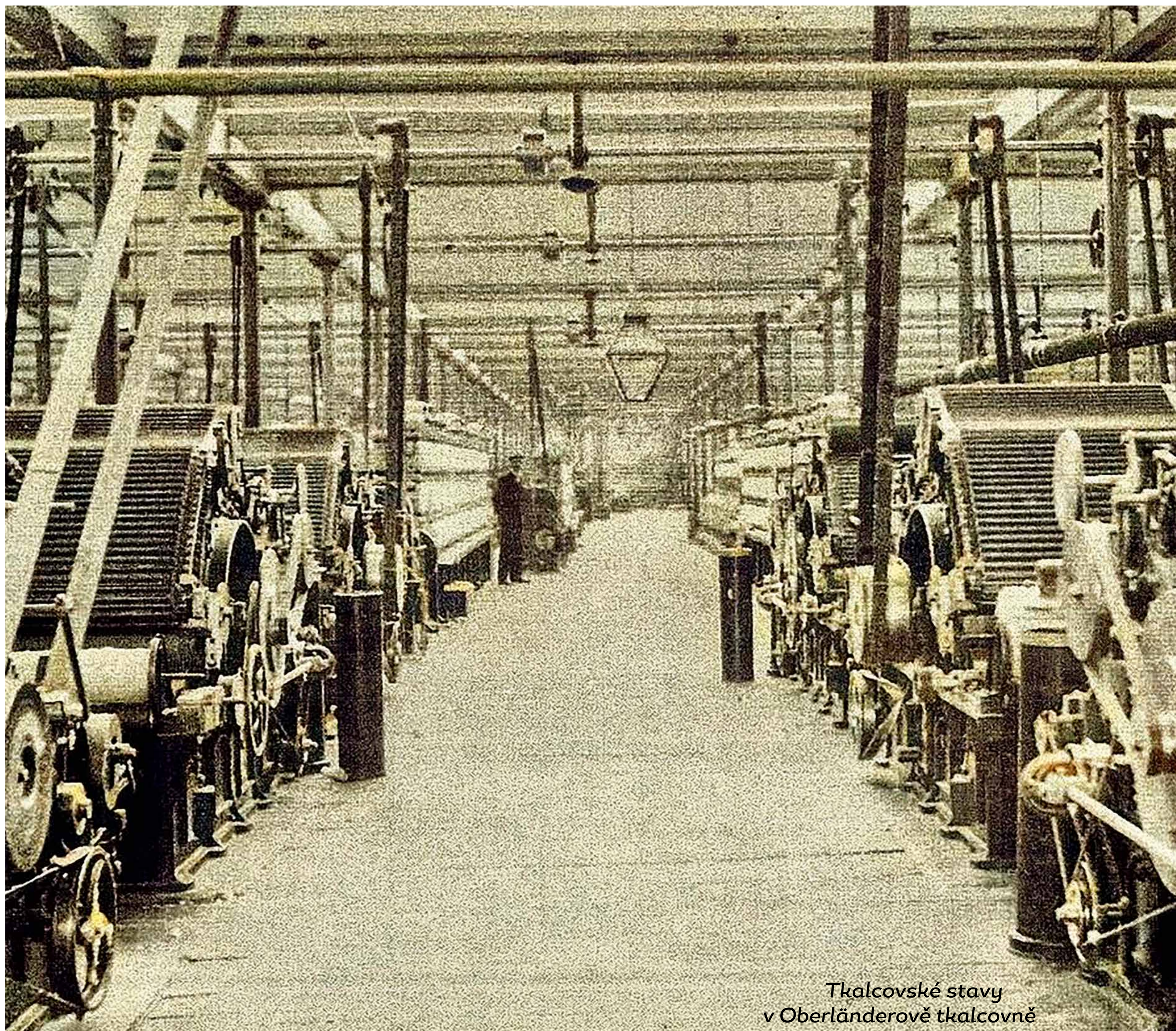
Mé návštěvy u Čapků byly vždy plné očekávání, skoro pokaždé bylo možno přinést nový námět či nový příslib. A tak se stalo, že jednoho dne jsem si odnášel hotový rukopis Povídání o pejskovi a kočičce včetně veselých obrázků, jimž tak výborně rozuměla dětská duše. Povídání mne přivedlo na myšlenku vydávat edici „Aventinum dětem“, ročně jen po jediné, ale krásně vypravené knize, a hned mi bylo jasné, že nemůže být předznamenána dílem půvabnějším, než byly právě tyto rozkošné příběhy, které otec Josef Čapek vypravoval své Alence. I náš malý Aka-Otík Štorchů jimi „vstoupil do literatury“, protože se tam jmenovitě objevil jako jeden z Alenčiných kamarádů. Nebylo to však jen pohádkově, ale doopravdy, a to tím spíše, že od nás z Fibichovy ulice do Úzké nalevo od Orionky nebyl žádný lán cesty, takže má žena tam často doprovázela těšícího se Alenčina kamaráda. Byly to besedy, které – pokud jde o paní Jarmilu Čapkovou a mou první paní – pokračovaly občas i po dvaatřicátém roce a ještě i v době, kdy kroky Karlovy i Josefovy dávno dozněly v zahradním domě svou ozvěnou. Povídání o pejskovi a kočičce nepatřilo jen k velkým úspěchům oněch Vánoc, ale zůstalo trvale jednou z knih, za níž jako za radostnou vlaječkou jdou stále nové a nové dětské generace.

Otokar Štorch-Marien – Ohňostroj: Paměti nakladatele II.

1900–1903

Ve Vrchlabí navštěvoval německou tkalcovskou nástavbu a následně pracoval rok v Oberländerově tkalcovně opět v Úpici.

Tkalcovské stavy
v Oberländerově tkalcovně

Spolu také dospívali a prožívali všechna vzrušení patřící k tomuto věku a nesli společně i různá trápení a existenční potíže, společně vstupovali do literatury, Josef se svou písmáckou hloubavostí a Karel se svou fantazií, hravostí a vyjadřovací schopností. Společně žili v Paříži, kde Karel poslouchal přednášky na Sorbonně a Josef studoval moderní malířské směry, a ve volných chvílích bloudili společně po muzeích a obrazárnách, jichž se nemohli nasytit. Společně žili v Marseille, kde Karel čekal, že mu jižní slunce a horký písek pláží vyléčí nemocnou páteř. Společně nastoupili do redakce Národních listů, společně z ní v roce 1921 vystoupili a šli do redakce Lidových novin. Společně si postavili dvojdomek na Vinohradech se společnou zahradou, kterou nikdy nerozdělili a která dodnes zůstává společná oběma domkům. Domlouvali se o všem, co kterého z nich zajímalo, měli společnou řeč plnou zvláštních výrazů, narážek a zkratek, v níž bylo jinému zatěžko se vyznat. Karel Josefa velice miloval, radoval se z každého jeho úspěchu, z každé jeho knihy, z každého obrazu, z jeho ilustrací stejně jako z obálek. Co chvíli mluvil o tom, na čem Péča pracuje a jak by si přál, aby se mu to povedlo, a chtěl-li udělat někomu radost, daroval mu obraz, který koupil od Péči.

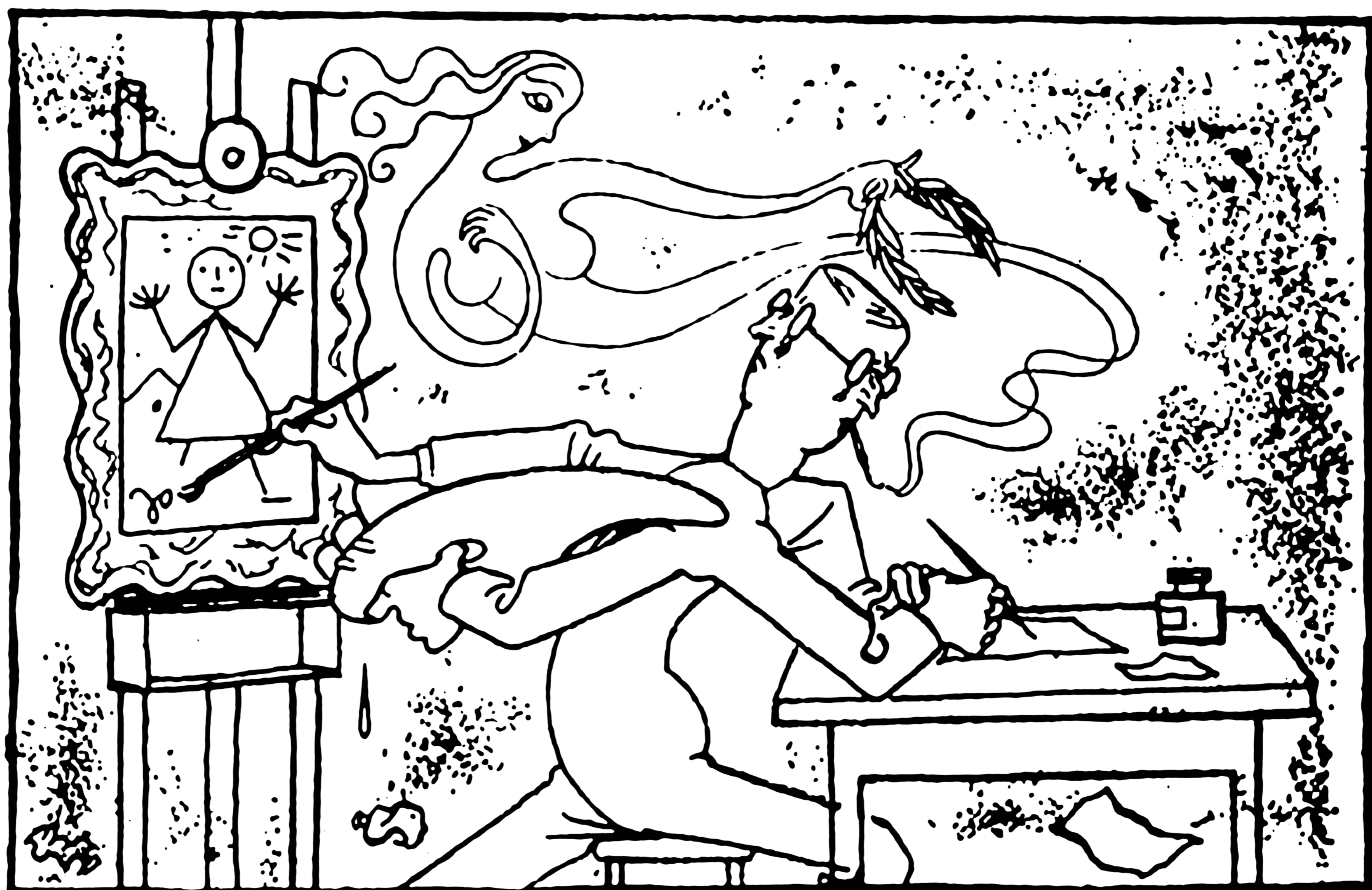
JOSEF ČAPKOV ZLATÉ KAPRADÍ

Bylo nás právě devět. Ale to nebyl nikterak důvod ke jménu spolku. V té době právě vyšla Krakonošova zahrada bratří Čapků a v té jsme listovali, hledající příhodný název. Hoffmeister navrhoval Zlaté kapradí. To bylo však zamítnuto. Ale v téže knížce objevil Teige – devětsil. Toto jméno bylo okamžitě přijato.

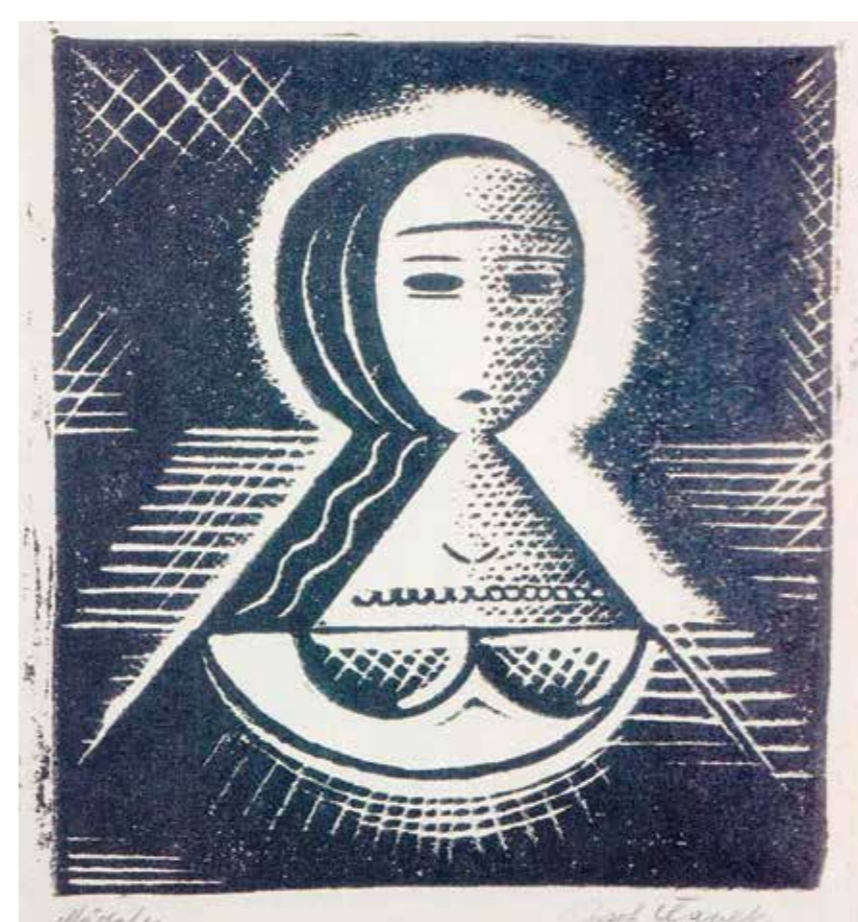
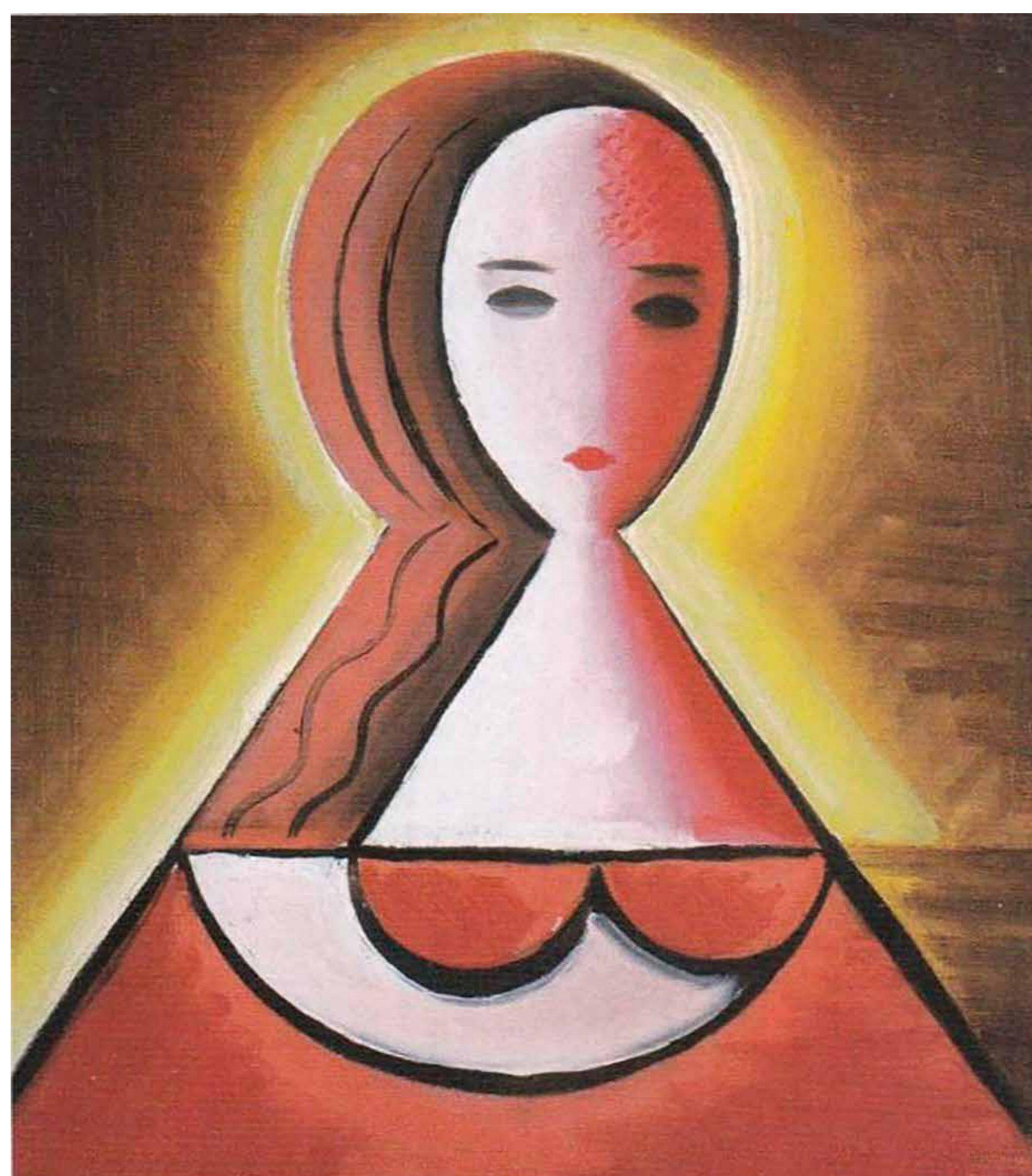
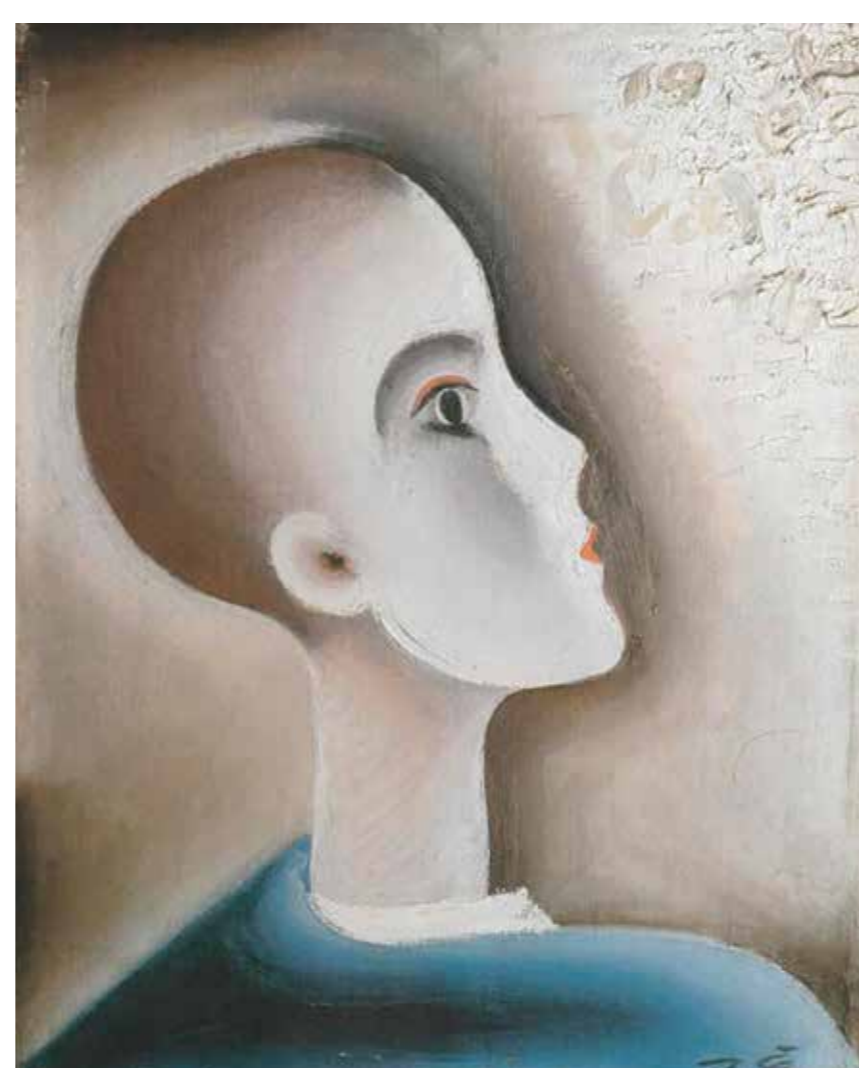
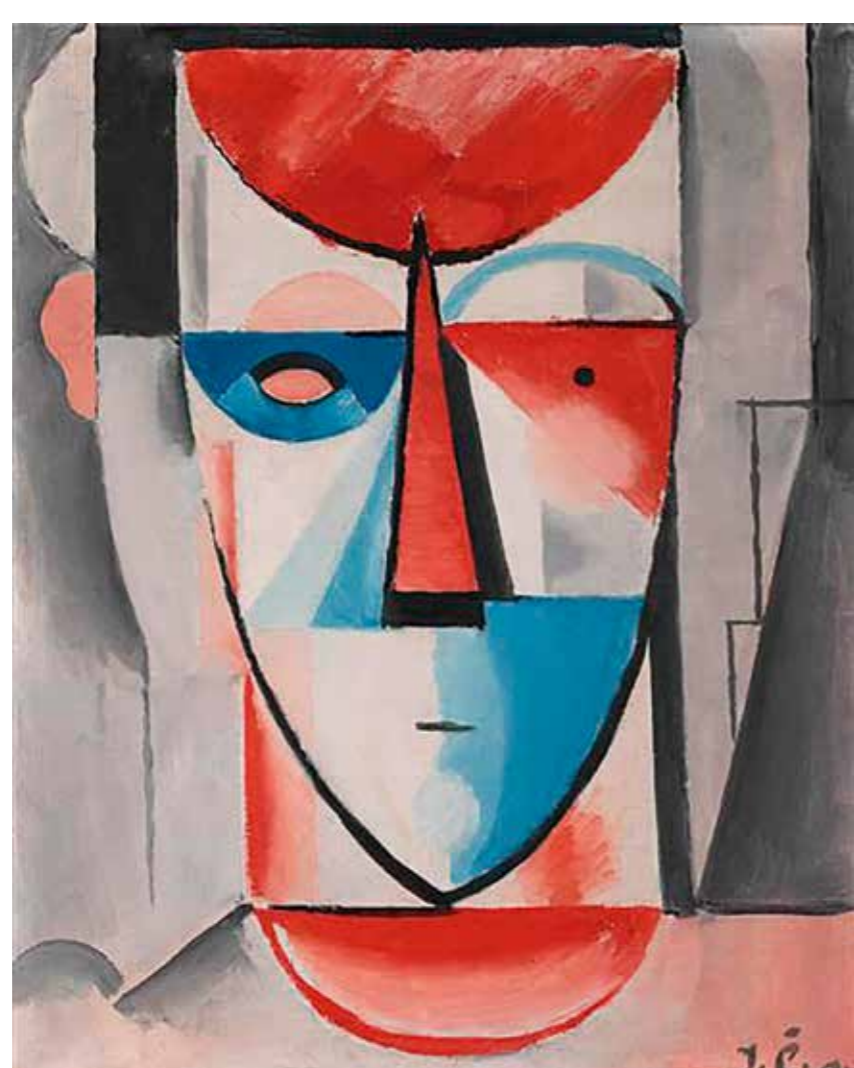
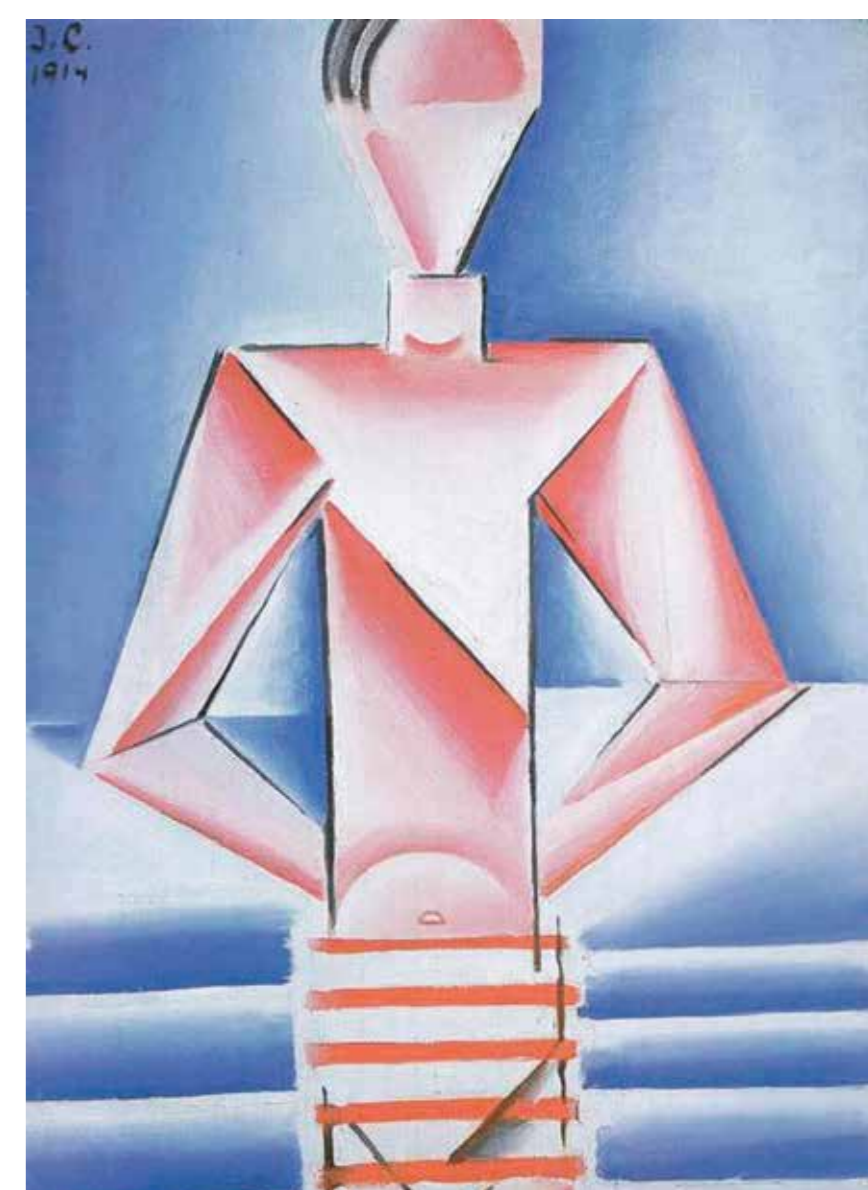
Tajemná a zvláštní léčivá rostlina, která ve svém jméně obsahuje i zaklínající číslovku devět, zdála se nám nejpříhodnější. Ať žije Devětsil!

Jaroslav Seifert – Všecky krásy světa

JOSEF ČAPKA

Malby, kresby, grafiky Josefa Čapka 1/8

1904–1910

Od dětství si přál být malířem a kreslířem, rozhodl se odejít do Prahy studovat Uměleckoprůmyslovou školu (prof. Emanuel Dítě – všeobecná škola; prof. Karel Mašek – dekorativní malba). Seznámil se se svou budoucí ženou Jarmilou Pospíšilovou (1889–1962).

Starší, vážnější a těžkokrevnější Josef vždycky trochu patronizoval a někdy i kantoroval křehčího a mladšího Karla. Přitom byl na něho hrdý skoro tátovsky, jako na nějaké nadané, ne-li zázračné dítě. Karel zas uznával práva staršího Josefa, a byla-li mezi nimi nějaká neshoda, po malých projevech vzdoru se nakonec vždycky podvoloval. Říkali si Kódl a Péča. „Kódl“ staršího znělo povzbudivě, jako by takovým chlapským jménem pasoval chlapce na sobě rovného. „Péčo“ bylo úplně voláním mladšího. Karel do něho dovedl vložit úpěnlivou intonaci mladšího bratra, opouštěného starším u silničního příkopu. Tehdy znělo jako volání o pomoc.

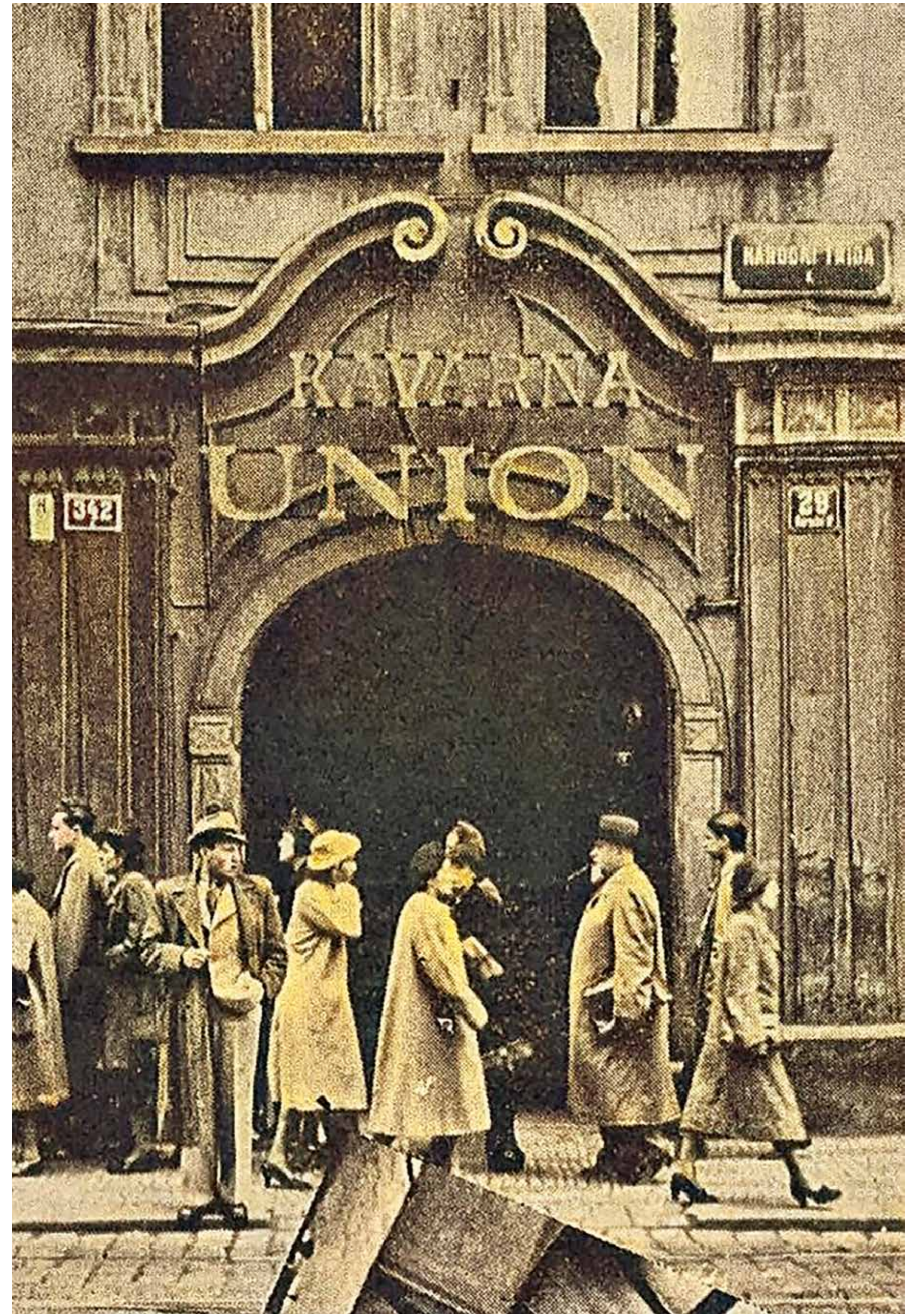
František Langer – Byli a bylo

Ellen Jilemnická – Bratři Čapkové, 1993, model 1 : 5

V roce 1907 se rodina Čapkova přestěhovala do Prahy a bratři Josef a Karel se aktivně zapojili do pražského kulturního života. Velkou událostí pro oba byla výstava Francouzští impresionisté. Místem setkávání se jim stala kavárna pražské bohémy Union.

ČAPKOV
JOSEF

V zimě korzo sice nápadně prořídlo, ale bratří Čapkové tam chodívali, i když sněžilo. Mívali stejné tvrdé klobouky, kolem krku stejnou nápadnou barevnou šálu, žluté rukavice a bambusovou hůl. Byli nápadní, ale to patrně právě chtěli. Procházeli se a mlčeli. Někdy se k nim připojil menší pohyblivý muž s drátěnými brejličkami a živou gestikulací. Každou chvíli se zastavil a jako by na oba bratry dorážel. To byl způsob jeho temperamentního hovoru. Byl to malíř Václav Špála.

A tak i oni musili zastavovat své mlčenlivé kroky. Někdy se k nim připojil Jan Zrzavý, jindy s rukama na zádech vážný a podsaditý architekt Hofman. A tak kromě elegantního a vysokého Rudolfa Kremličky mívali jsme tu celou skupinu Tvrdošíjných. I Marvánka jsme tu někdy zahlédli, ale ten byl pro nás už jaksi na samé periférii jejich malířského světa.

Svým uměním a světem svých obrazů byl nám tehdy nejbližší Jan Zrzavý. Z obou bratří Čapků měli jsme raději Josefa. Byli jsme přesvědčeni, že jestliže je Karel větší spisovatel, Josef je větší umělec a básník. A ovšem i malíř.

Ferdinand Peroutka – Deníky, dopisy a vzpomínky

1910–1913

Josef odjel do Paříže, kde se zapsal na soukromou uměleckou akademii Colarossi. V Paříži se setkal s kubistickým uměleckým směrem, navštěvoval galerie a výstavy. Zaujalo ho domorodé umění Afriky a Oceánie. S bratrem Karlem cestoval po Evropě.

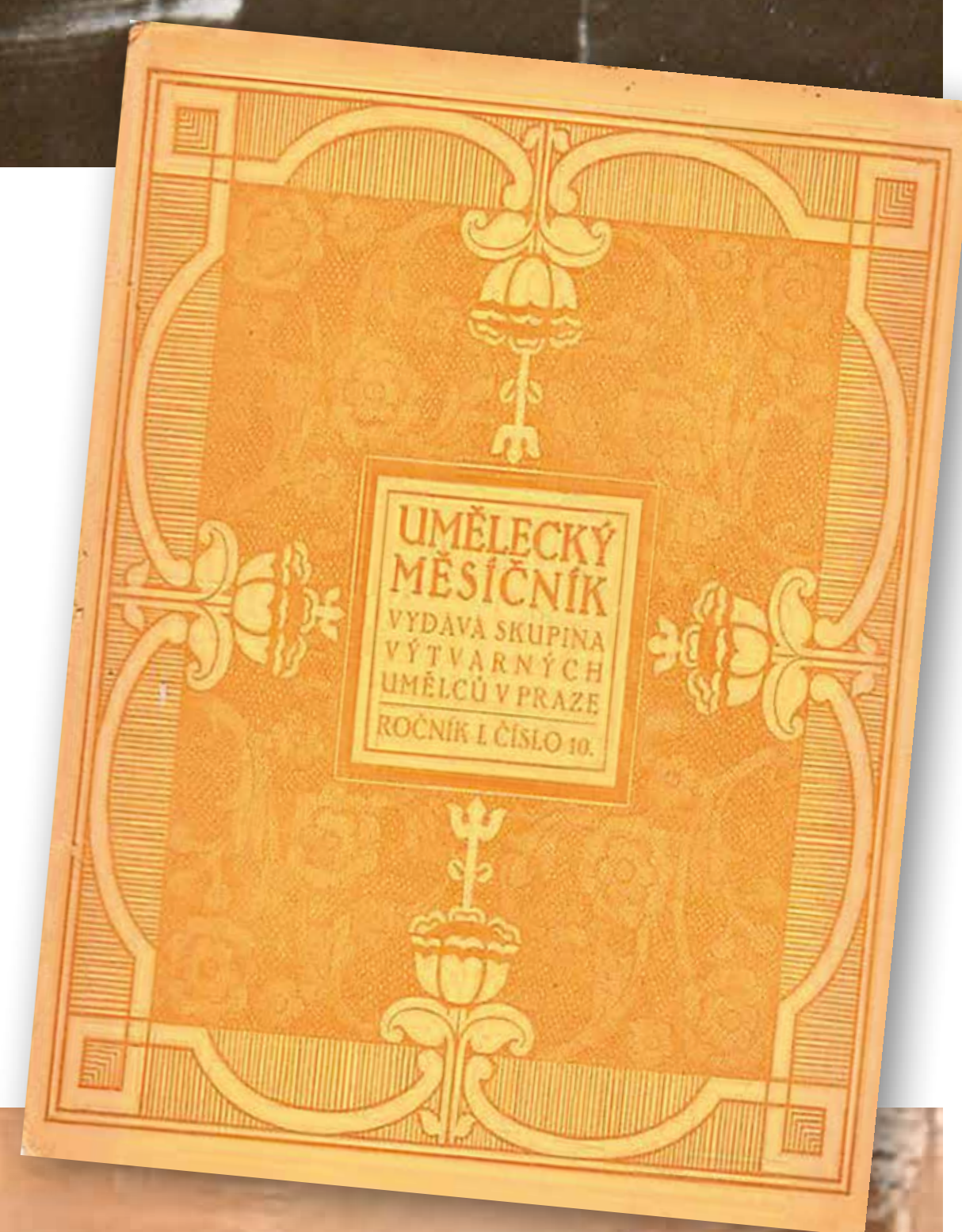
Oba byli nesporně silné individuality, oba velice vtipní a mimořádně nadaní, a přitom naprosto rozdílní fyzicky i psychicky. Karel křehký astenik, Josef robustní, atletický typ; Karel emotivní, vlídný, družný, mající rád společnost, Josef do sebe uzavřený introvert, držící lidi daleko od těla; Karel hravý, s jiskřící fantazií, s postřehy a nápady, s podivuhodnou vyjadřovací schopností, Josef s velkou fantazií výtvarnou, ale skoupý na slovo; Karel filozof s obrovskou profesionální erudicí, Josef hloubavý písmák.

JOSEF ČAPKOVÉ PŘEČAPK

Po návratu z cest vstoupil Josef zároveň s bratrem do Skupiny výtvarných umělců, ujal se vedení jejich *Uměleckého měsíčníku* (č. 1–6) a zúčastnil se dvou skupinových výstav. Posléze bratři Čapkové toto seskupení opustili a vrátili se do SVU Mánes. Josef se zapojil jako redaktor do spolkového časopisu *Nové směry* a uveřejnil významný esej *Tvořivá povaha moderní doby*.

Josef Čapek - Bílý domek, 1928

Ornamentální kultura

Je pozoruhodno, že vždy, když doba nebyla schopna v oboru bytové kultury vytvořiti něco vlastního (jako tomu bylo třeba už v těch materialistických časech, které předcházely Secessi), převeliká umělecko-průmyslová péče byla věnována ornamentální přízdobě. Tehdy byla to hlavně zlacená sádra a tlačené vzorky; laciný materiál, nahrazující a předstírající skvělost a plnost, znehodnocoval hmotu, jež měla býti formována. Dnes, jak se namnoze zdá, jsou tyto kaširované prostředky nahrazovány barvou a ornamentem.

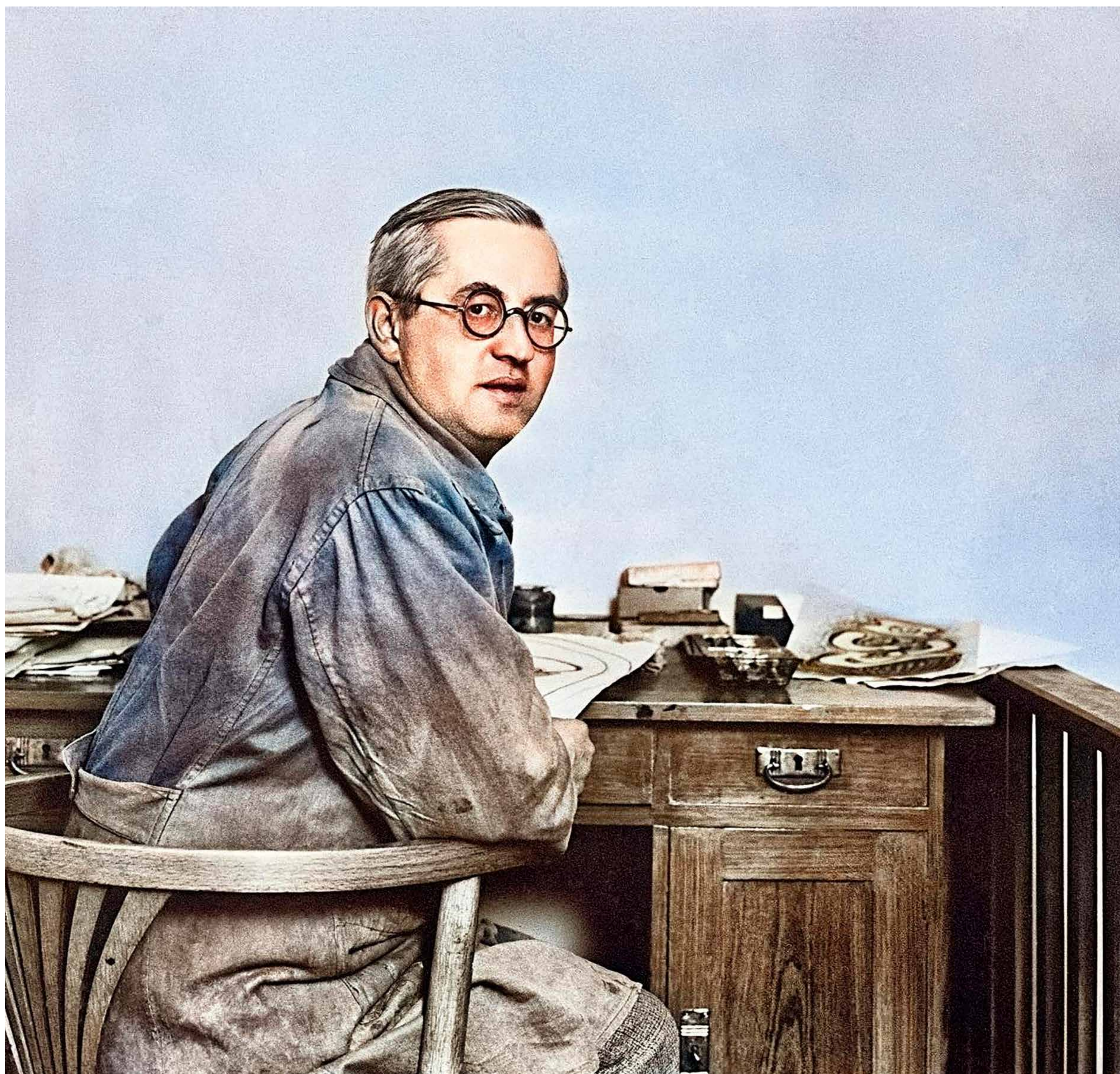

FRANTIŠEK ČAPEK

Za knihkupeckým výkladem jako by Čapkovy obálky stály samy nebo zvlášť, tak se odlišují od masy jiných knih. Mám ho v podezření, že každý týden obcházel knihkupecké výkladní skříně, pozoroval, jaká barva v nich převládala, a pak na své nové obálce přinesl novou, jinou, která mezi ostatními vysvitla jako boží oko. Aspoň nevím, jak jinak mohl dosáhnout, že jeho obálky vždycky přikrývaly ostatní. Knihkupci skoro závodili, aby ve svých výkladech měli hodně knih Aventina nebo Činu, protože mezi obálkami těchto edic hrály Čapkovy prim, a řádka jeho obálek ve výkladní skříně čarovala jako výklad nějakého velkoobchodu s hedvábnými látkami.

Je těžko, aby nemalíř rozebral kouzlo barev na těchto obálkách. Všechny jejich barvy jsou jako zbrusu nové a právě vynalezené, Čapek si vymýšlí stále jiné odstíny a jiné hustoty, nečekaná sousedství, kontrasty, a všeho toho navymyslí nadbytek. Jsou to barevné fantazie, a dvacet různých Čapkových zelení vám vyloží, jak málo víte o zelenosti. Dokonce se vám zdá, že Čapek objevil, že tlustá čára má jinou barvu než tenká a křivá jinou než rovná. Ovšem jenom u něho. Je to pro nemalíře opravdu těžký výklad. Zato se mi bude mnohem lépe povídat o tom, jakými obrázky pokryl své obálky. U nás, když jednou kumštýř na něco přijde, tedy se toho drží. Ale Čapek je nevázaný. Má nevyčerpatelné bohatství nápadů a nešetří jimi, sype je štědře z rukávu.

František Langer - Byli a bylo

Případ s rusálkami

„To já měl taky jeden zvláštní případ,“ promluvil doktor z Hoříček. „Jednou vám v noci spím jako dudek, když tu někdo ťuká na okno a volá: ‚Doktore! Doktore!‘

Otevřel jsem okno a řekl jsem: ‚No, copak je? Potřebuje mne někdo?‘

‚Ano,‘ mluvil ze tmy úzkostný a sladký hlas. ‚Pojď! Pojď a pomoz!‘

‚Kdo je tam?‘ ptám se. ‚Kdo mne volá?‘

‚Já, hlas noci,‘ mluvilo to ze stínu. ‚Hlas noci měsíční. Pojď!‘

‚Už jdu,‘ řekl jsem jako ve snách a rychle jsem se oblékl. Když jsem vyšel před dům, nebyl tam nikdo.

Mně bylo, páni, skoro úzko. ‚Haló,‘ zavolal jsem polohlasem, ‚je tu někdo? Kam mám jít?‘

‚Za mnou, za mnou,‘ vzlykal jemný a neviditelný hlas; a já šel v tu stranu, odkud volal ten hlas, cestou a necestou, přes zrosená luka a černým lesem; svítil měsíc a celý svět trnul v mrazivé kráse. Páni, já znám ten náš kraj jako svou dlaň; ale té noci měsíční se zdál být tak neskutečný jako sen. Někdy tak bývá, že najdeme jiný svět v kraji nám nejbližším.

Když už jsem dlouho šel za tím hlasem, říkám si, namoutě, tohle by mohlo být Ratibořické údolí. ‚Sem, doktore, sem,‘ volal mne hlas – znělo to, jako když na řece se zatřpytí a zašplouná vlna, a já stojím u břehu řeky Úpy na stříbrném palouku v záři měsíční. Prostřed té

lučiny něco se světlá; snad je to

tělo, snad je to jenom

mlha, snad slyším

tichý pláč, snad

jenom šumění

vody.

‚Nono,‘ povídám chlácholivě,

‚kdopak jsme

a copak nás bolí?‘

Karel Čapek – Devatero pohádek
a ještě jedna jako přivažek
od Josefa Čapka, dopsat
Josef Čapek – Případ s rusálkami

JOSEF ČAPKOVSKÝ

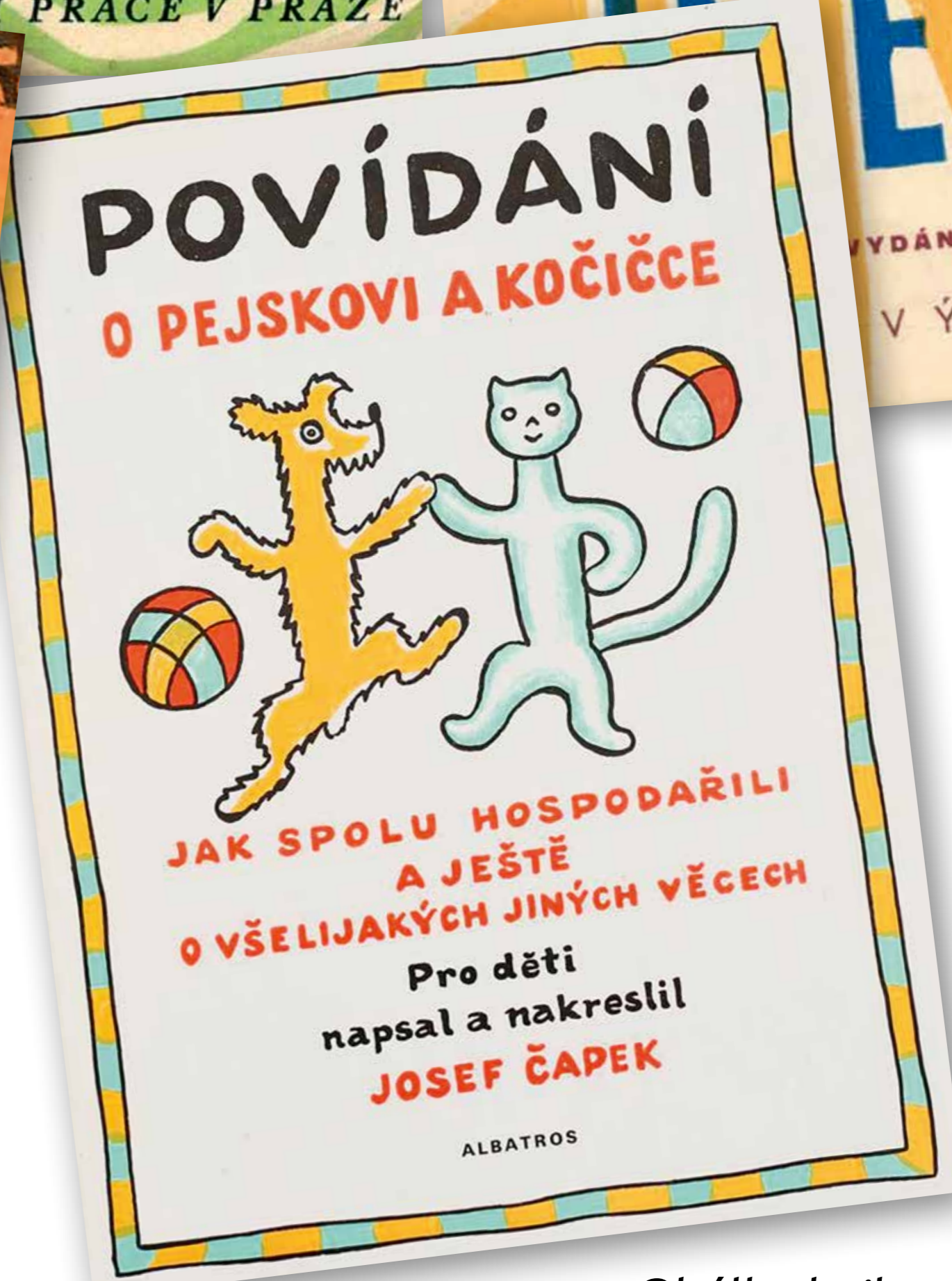
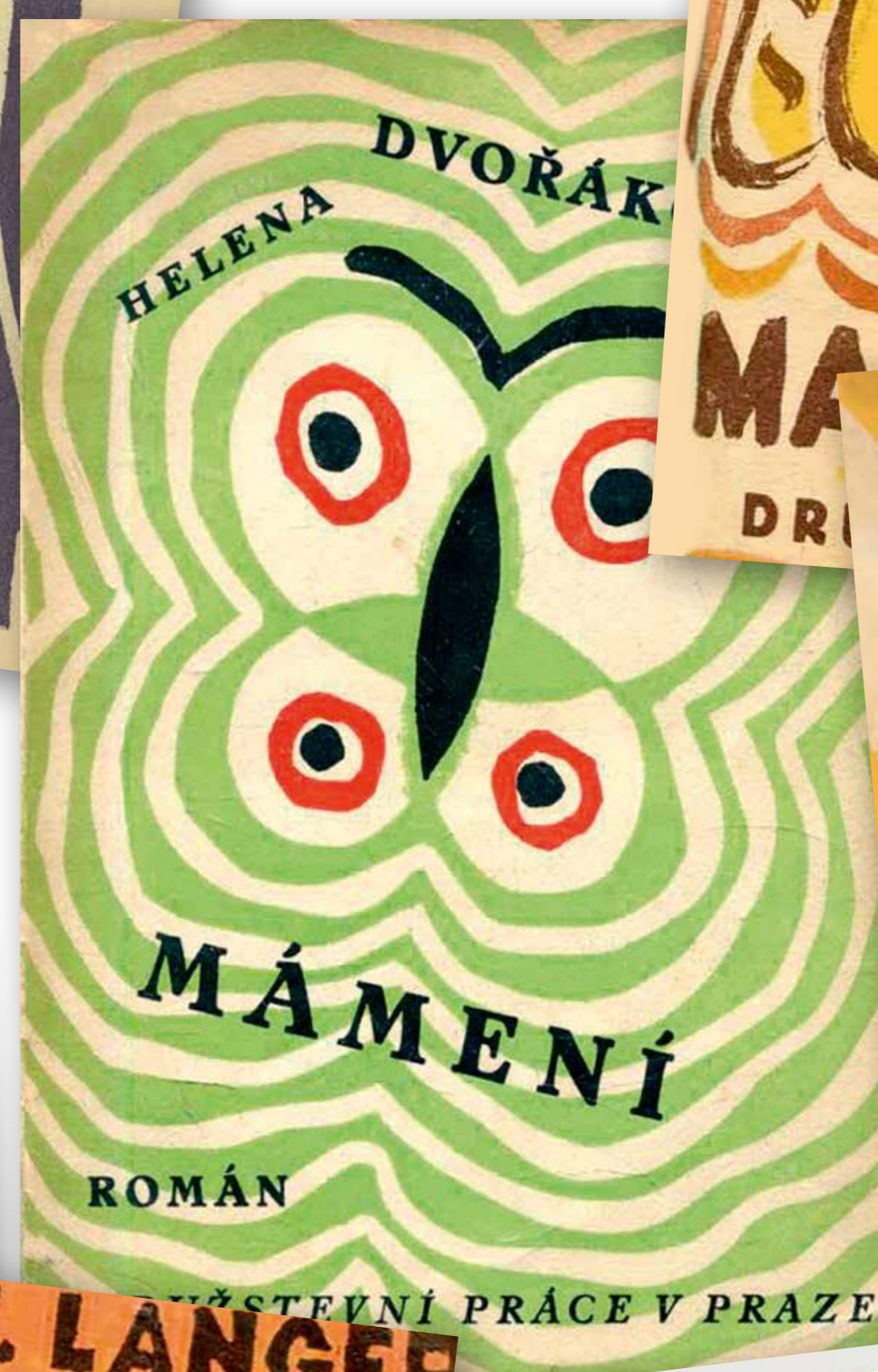
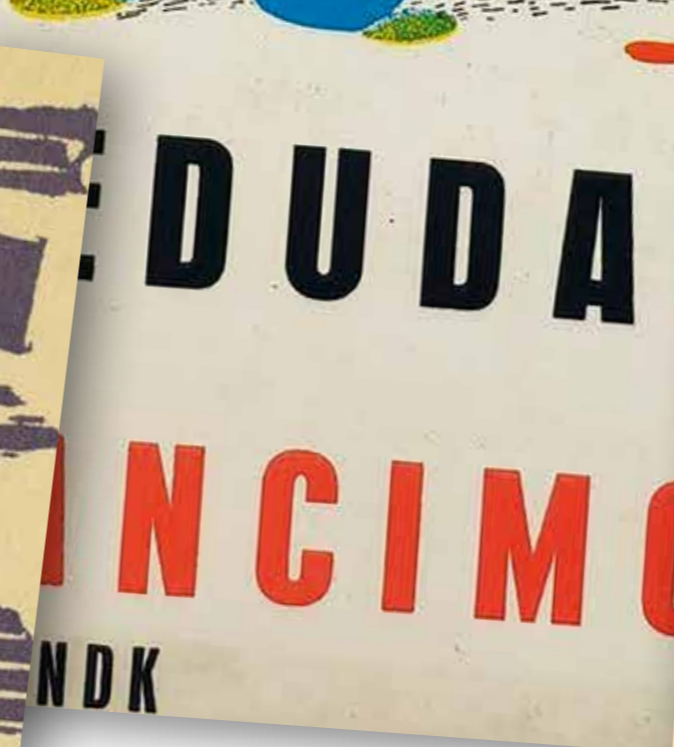
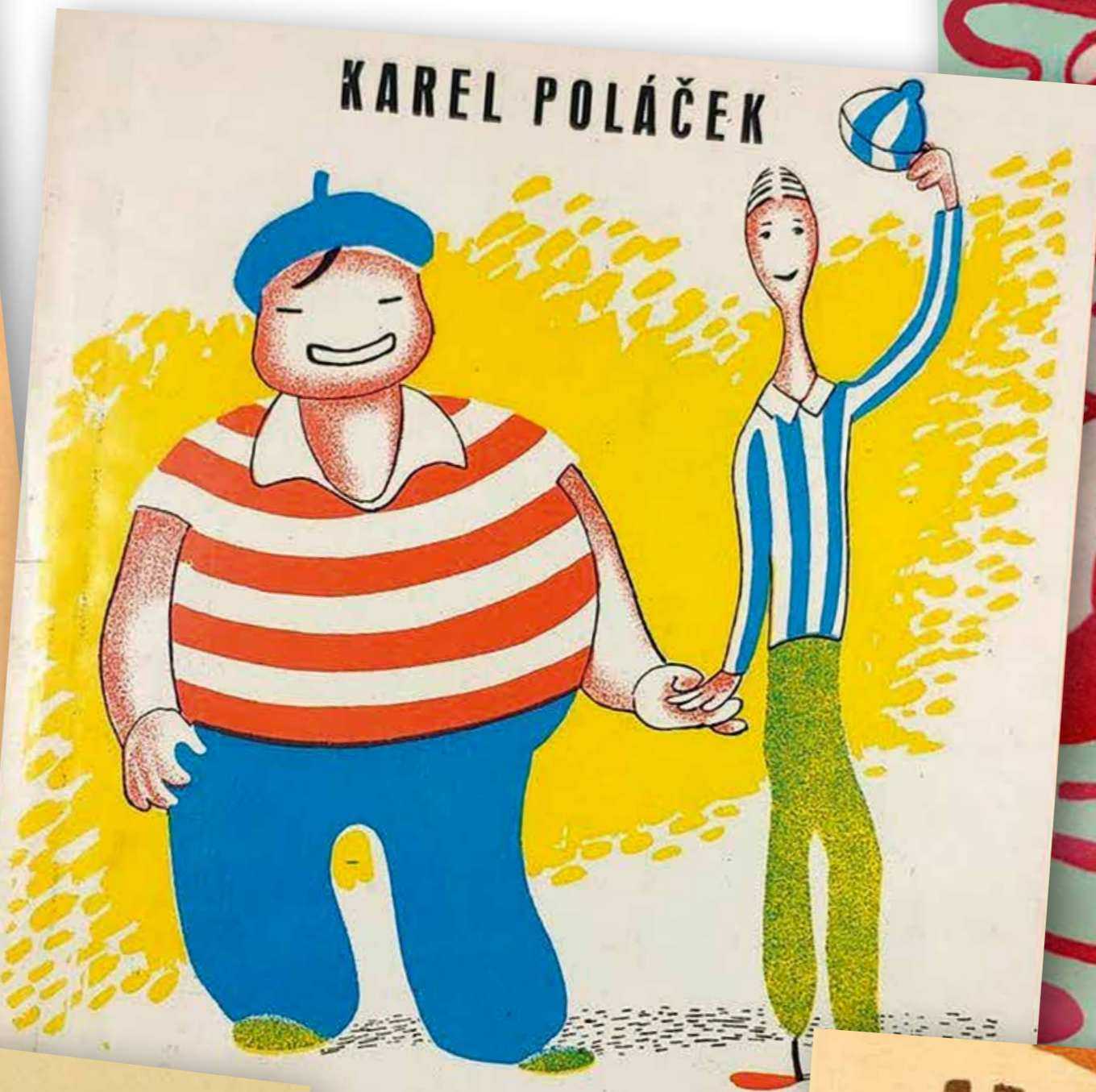
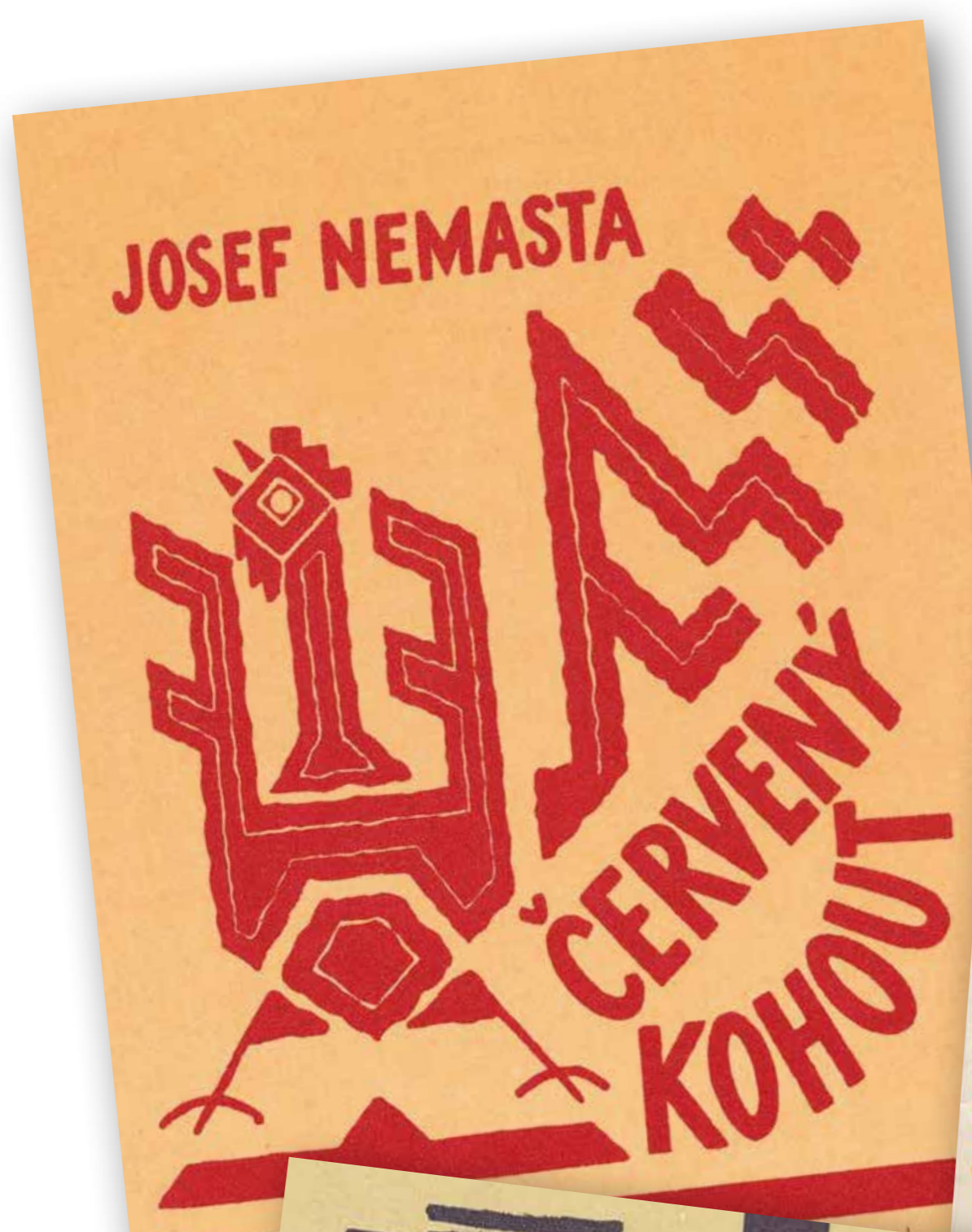
Josef Čapek je méně skvělý, méně virtuózní, méně obrácen k životu vnějšímu než druhý z čapkovských dioskurů. Ať to zní paradoxně, Josef Čapek, malíř, muž světa tvarů a barev, prostoru, vnějškovosti, je hlavním zájmem obrácen do nitra. I umělecké dílo! A tato obrácenost k nitru činila z Josefa Čapka myslitele. Myslitele v jiném významu, než je profesionální odbornost. Po přečtení všech knih a statí, kde se Čapek zamýšlí nejhlobně nad svými osudovými otázkami, nebudeme váhat a titul filozofa mu upřeme. Nárok naň si Čapek sám nečinil; pravdivost myšlenky, za kterou šel, byla jiného druhu než pravdivost soustavné konstrukce. Čapkovi nikdy nenapadne, že by bylo lze vylákat poslední tajemství bytí oklikou přes pojmovou krajkovinu, jemnou jako dech. Jeho myšlenka byla také jemná, ale měla docela jinou, bezprostřední naléhavost a dramatickosti. Josef Čapek byl hledač životní moudrosti. To je myšlení pro život a pro smrt. Životní moudrost, jak jí Čapek rozumí, je poslední životní ustálení tváří v tvář podstatným životním křižovatkám a zkušenostem, které činí člověk vždy jako člověk (nebo které činit může, nevyhne-li se jim ze zbabělosti nebo prázdnoty). Čapek prostě jako hledač moudrosti žije v myšlence a myslí životem. To ho spřízňuje s tolika dávnými a často odlehlým kulturám příslušnými mysliteli a básníky, se starými Řeky, dávnými Číňany, pozdně středověkými hledači Boha a pravdy, jejichž citace plní tak zhusta spisek o Kulhavém poutníku. S nimi všemi má Čapek společnou naprostou vážnost a poctivost, která mu brání odchýlit se byť na krůček od svého vnitřního těžiště, experimentovat, hrát si s myšlenkami a nápady.

Ian Patočka – Kulhavý poutník, 1964

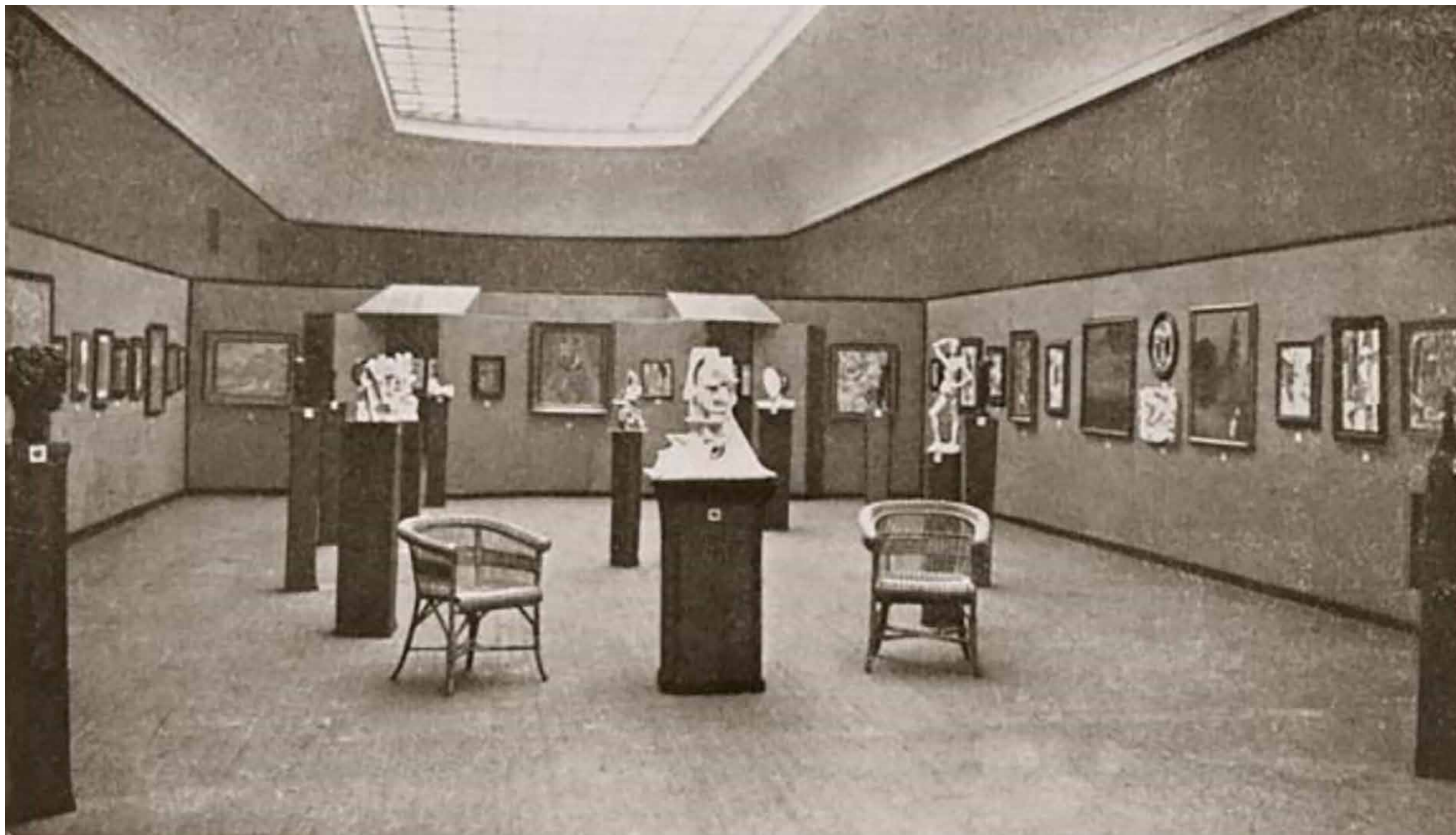

ČAPKOVÉ SOLSKÉ KAPKY

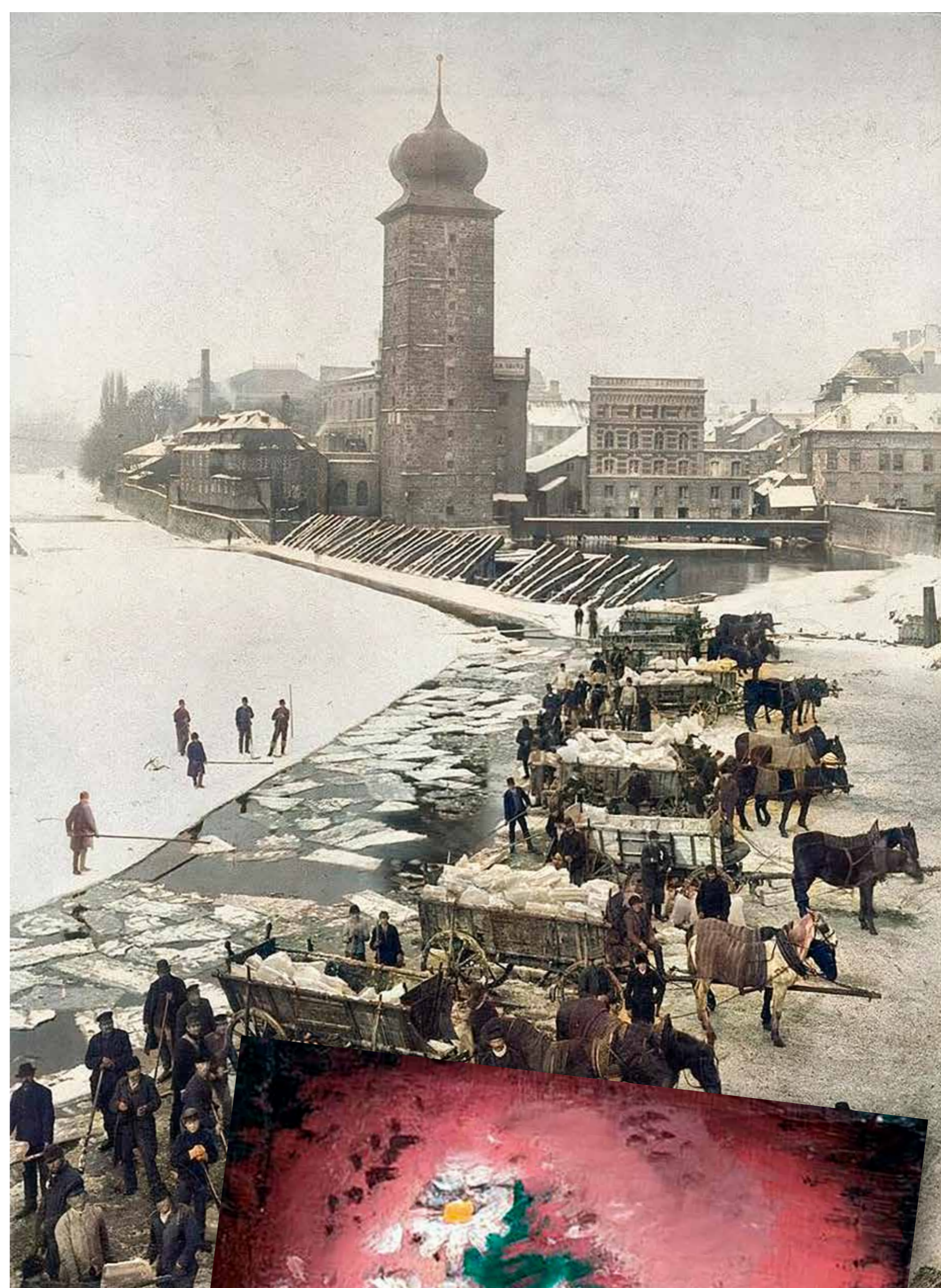

JOSEF ČAPKA
KREJČEK

1914-1918

V únoru a v březnu pořádal SVU Mánes svou 45. výstavu, kde Josef Čapek vystavil osm kubistických olejomalb a zařadil se mezi přední tvůrce tohoto směru v Čechách.

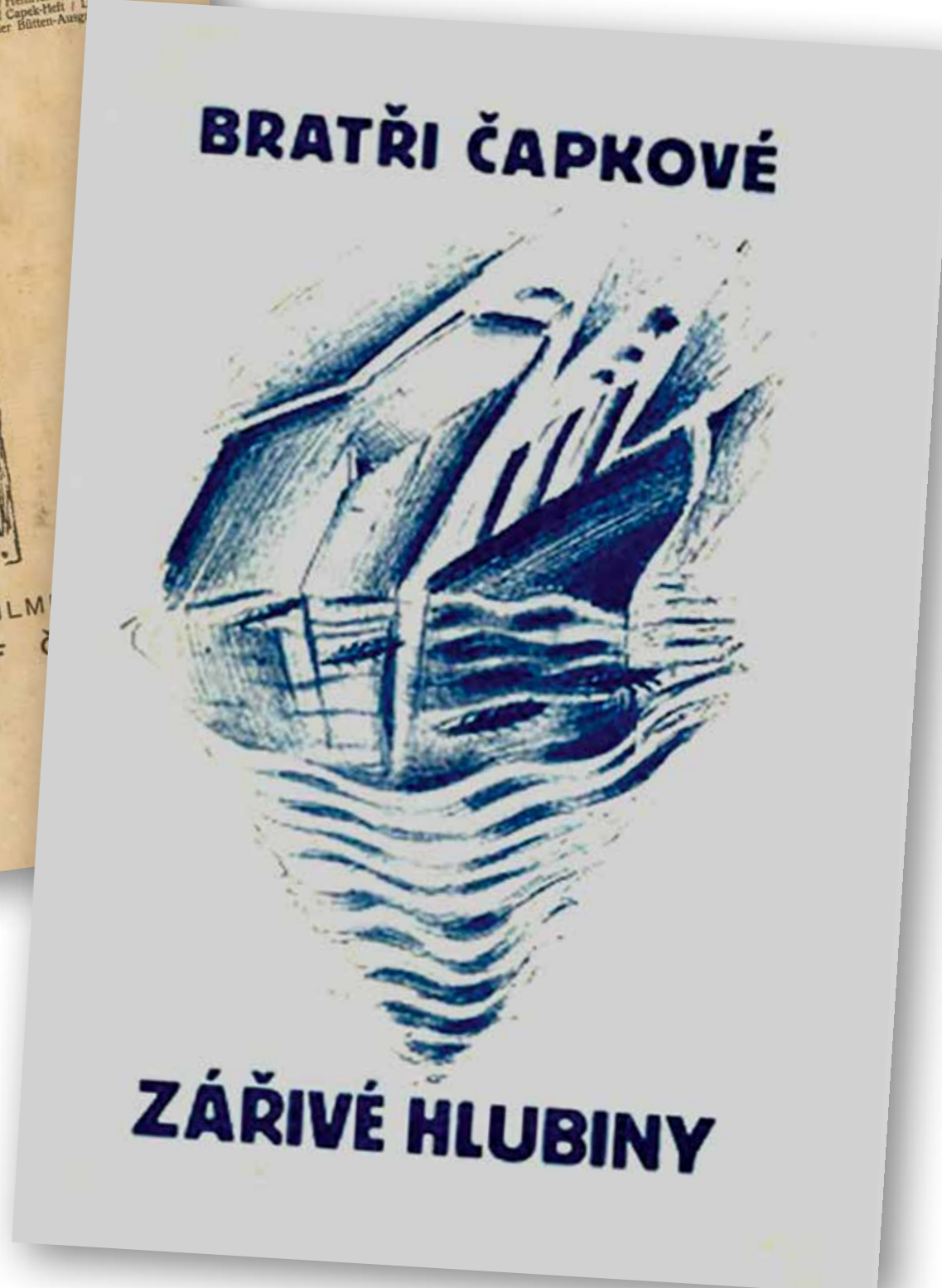
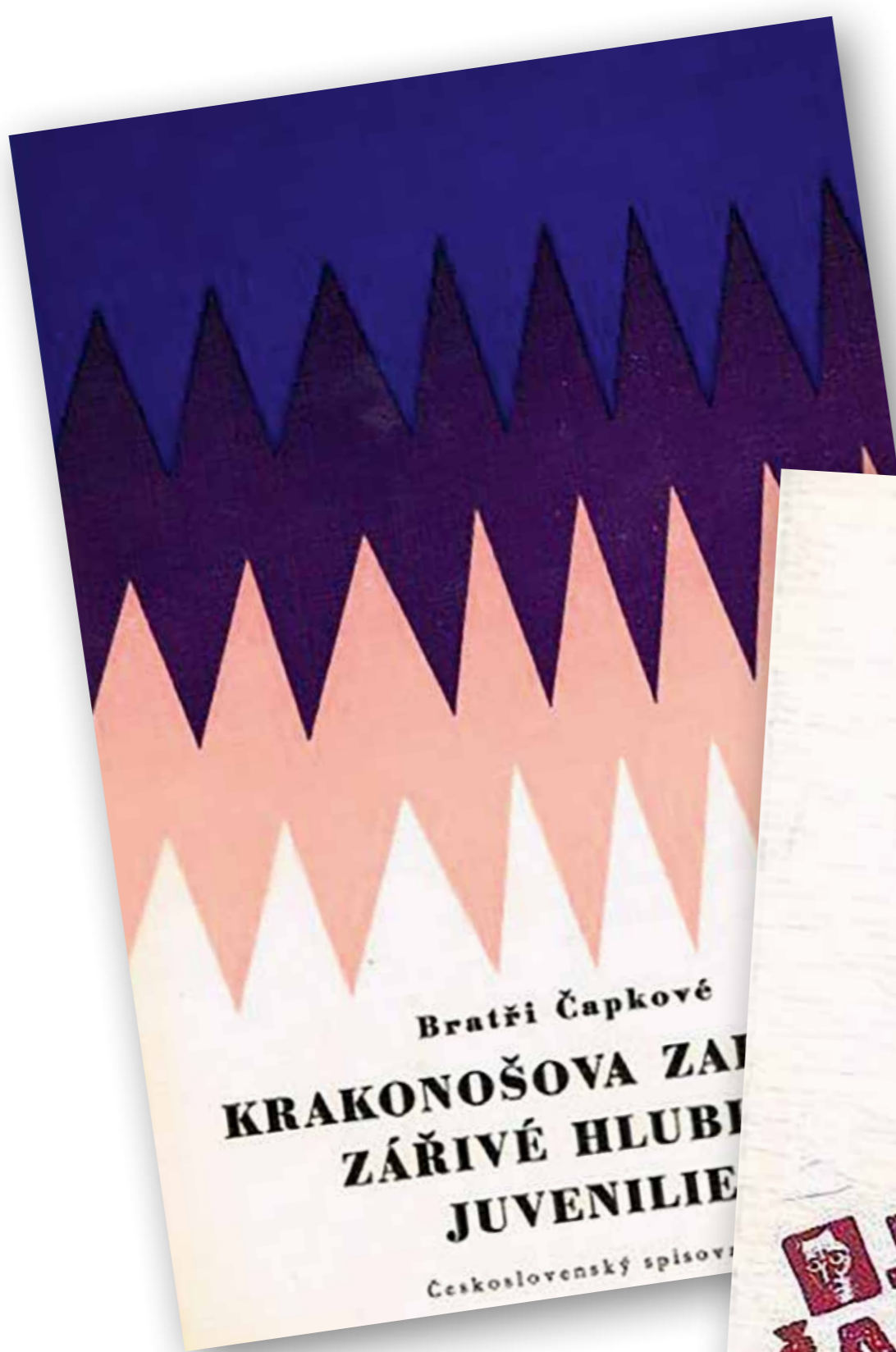

28. července vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku, začala první světová válka (1914–1918). Ze zdravotních důvodů nebyl Josef Čapek odveden do armády. Pokračoval v literární spolupráci s bratrem, v roce 1916 byl poprvé vydán soubor povídek *Zářivé hlubiny a jiné prózy*. S bratrem spolupracoval i jako ilustrátor a grafik jeho knih. Společně napsali sbírku krátkých próz *Krakonošova zahrada* (1918). Samostatně vydal roku 1917 povídkový soubor *Lelio*. V roce 1917 vydal berlínský časopis *Die Aktion* dvojčíslo věnované Josefovi včetně reprodukcí jeho kreseb a linorytů.

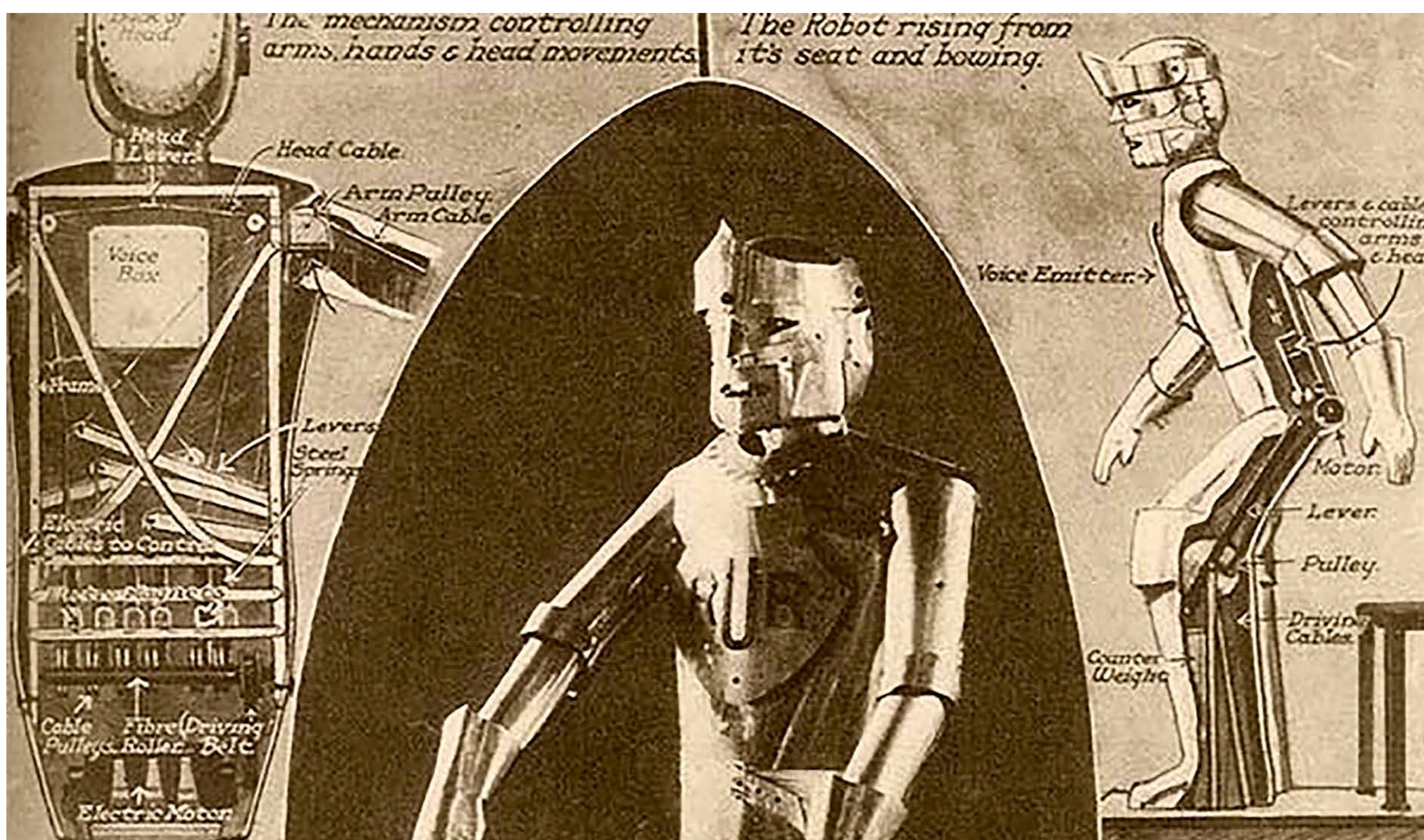
Ti, kdož přecházejí po mostě u Národního divadla, který je velice krásný svým okolím, nejsou zvláštní třídou lidí; jsou nejrůznějších stavů a povah a mnozí z nich projdou tudy jen příležitostně. Přesto není nijak fantastickou myšlenka, že aspoň po malou chvíli, strávenou na mostě, stávají se jinými než třeba chodci ulic. Požívají krásné podívané a mají pro sebe širokou volnost vody a celého prostoru kolem. Přecházejí do jisté míry na chodnících zavěšených mezi nebem a zemí a z toho přechodně vzchází pocit jisté rozkoše, svěžejšího životního rytmu a přeletné oddání se skoro poetickým myšlenkám. Toho všeho lze pocítit zvláště za časného jara, kdy voda se rozlévá od Braníka jako stříbrně blýskotající se záře a vplouvá skoro slavnostně do Prahy, co na mostě vane lahodně mladý vítr, který se zdá plným dráždivých svodů, slibů a ujištění.

Josef Čapek – *Lelio pro delfína*

1918–1924

Spolu s výtvarnými umělci Janem Zrzavým, Václavem Špálou, Rudolfem Kremličkou, Otakarem Marvánkem a Vlastislavem Hofmanem založil skupinu Tvrdošíjní (1918–1924). V roce 1919 se oženil s Jarmilou, roku 1923 se jim narodila dcera Alena. Josef pravidelně publikoval eseje, literární statě, výtvarné kritiky (Moravskoslezská revue, Ženská revue, Nebojsa, Národní listy atd.). Domovskou redakci našel v Lidových novinách (1921–1939). S Karlem napsal divadelní hry Ze života hmyzu (1921) a Adam Stvořitel (1927). Vymyslel výraz robot, který použil jeho bratr v divadelní hře R.U.R. Zároveň se ujal jevištní a kostýmové výpravy v Národním divadle (25. 1. 1921). Sbírkou esejů, úvah a statí Nejskromnější umění vyšla roku 1920. V roce 1923 vydal s pomocí přítele malíře a básníka Bohuslava Reynka soubor povídek s názvem Pro delfína. Ve stejném roce vyšly fejetony Málo o mnohém. Vystavil své dílo v galerii Rudolfinum v Praze a KVV Aleš v Brně.

„Umění zítřku již nebude uměním!“ – Škoda; ale snad tedy aspoň umění pozítřku jím zase bude.

Josef Čapek – Co má člověk z umění a jiné úvahy o umění z let 1912–1937

**
Ba ne, umění není „služba“ (zákazníkovi, tím méně ve smyslu 'dokonce nějaké oběti!') – Umění je osud.*

Ba ne, umění není „služba“ (zákazníkovi, tím méně ve smyslu dokonce nějaké oběti!). – Umění je osud.

Josef Čapek – Psáno do mraků

1924–1931

Josef vydal satirický ilustrovaný fejeton *Umělý člověk*, jakési varování před futuristickými experimenty pokoušejícími se vytvořit „nového člověka“ (Marinetti). Ve stejném roce (1924) se nastěhoval Josef (zvaný Péča) s rodinou a Karel (zvaný Kódl) do dvojvily na Královských Vinohradech. S Karlem žil otec Antonín (do roku 1929), od roku 1934 manželka, herečka Olga Scheinpflugová. V domě bratří Čapků se od roku 1926 vždy v pátek setkávali umělci, spisovatelé, intelektuálové a politici. Mezi skupinu pátečníků docházel Karel Poláček, František Langer, Eduard Bass, Ferdinand Peroutka, Josef Kodíček, Arne Laurin, Josef Šusta, Eduard Beneš, Jan Masaryk a jeho otec prezident T. G. Masaryk.

Bratři Čapkové: zleva Karel a Josef

Josef Čapek se svou dcerou Alenkou

Ta zahrádka u domku byly vlastně zahrádky dvě. Josefova půlka, do které Karlova nepozorovatelně přechází, dýchá víc přirozeností, tolik, že – neméně krásná – vůbec nezdůrazňuje, ba dokonce tají svého tvůrce. Což je jistě stejně umné, jako co udělal ze svého dílu Karel. Ten ve své kouzlu, stavěl, komponoval v celku, plýtlval detaily, hýřil důvtipem, a tak nám připomíná jeho zahrádka jeho nějakou knížku, je rovněž projevem jeho bohatého ducha, rozložené osobnosti, geniality. Je to pravá zahrádka tvořivosti posedlého umělce.

František Langer – Byli a bylo

Společnost „Pátečníků“ u Karla Čapka (F. Peroutka, prof. K. Kraus, Josef Čapek, F. Kubka, prof. Kozák, Fr. Langer, V. Vančura, J. Kopta, Karel Čapek, Dr. L. Procházka, prezident Masaryk, Arne Laurin, ministr Beneš, prof. Mathesius, prof. Šusta, J. Kodiček, K. Poláček, prof. Marek. — Kreslil A. Hoffmeister.) — Vánoční dar panu prezidentovi od „Pátečníků“.

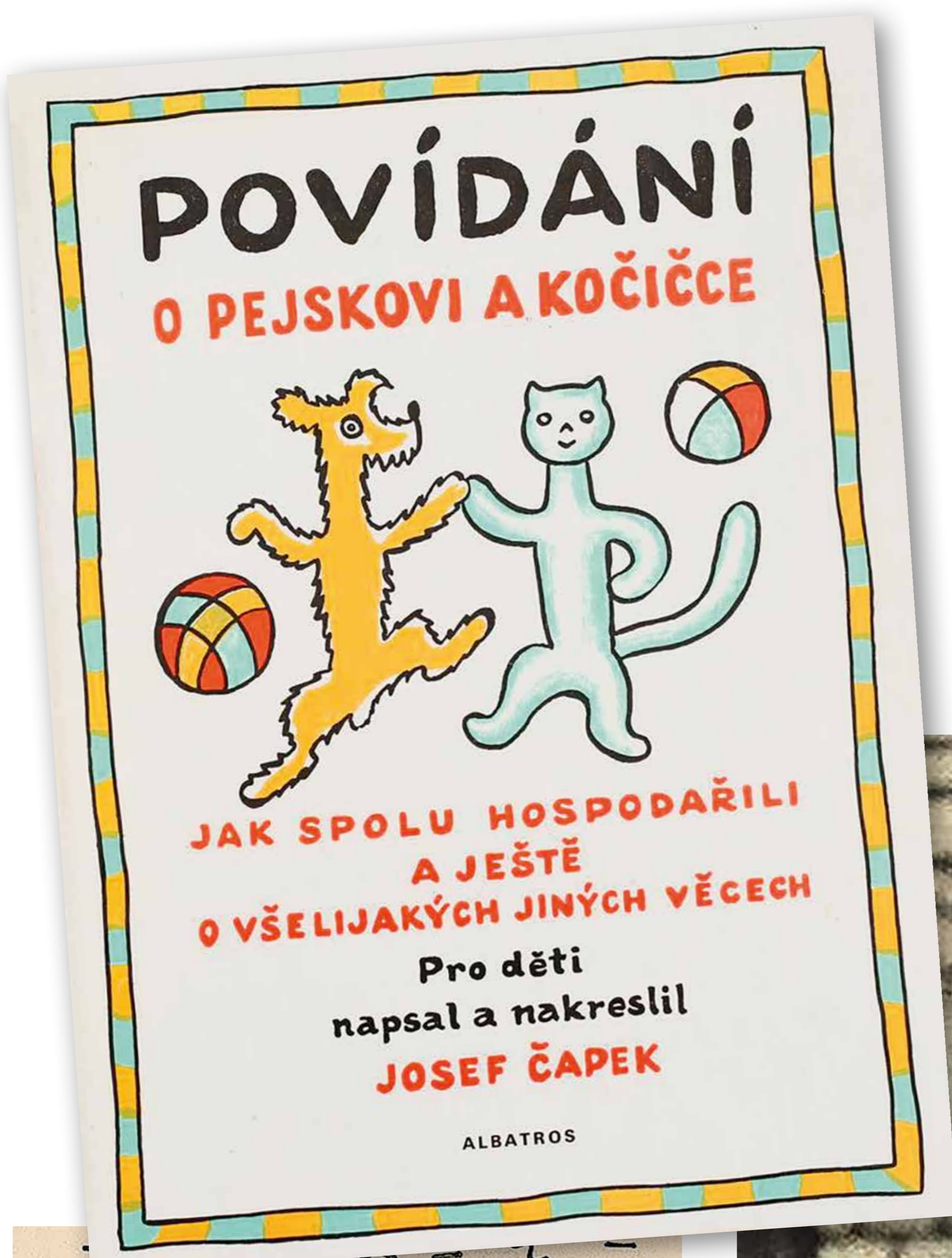
Zmínil jsem se o „pátečnicích“.

Byla to čapkovská instituce, která se zrodila již v Říčné ulici, když si tam Karel zařídil vlastní byt na téže chodbě proti starému bytu, kde bydlil se svou rodinou Josef Čapek. Nebyl to zase žádný luxus, nová mosazná postel a nový otoman, to byl jediný přírůstek jeho interiérového komfortu. První „kádry“ pátečníků byli Fráňa Šrámek a František Langer. Helena Čapková píše ve svých vzpomínkách Moji milí bratři o smrti matčině. Nic z toho tu nebudu opakovat. Domnívám se však, že i tato smrt přispěla ke Karlovu rozhodnutí přestěhovat se s rodinou Josefovou i s tatínkem do „vlastního nového“ v ulici Úzké (nyní se jmenuje ulice bratří Čapků) na Vinohradech. Byla to pohodlná příjemná dvoustavba v zahradě, vybudovaná v Členské akci stavebního družstva s obytnou plochou osmdesáti metrů pro každého z bratří. Když se šlo vlevo od Orionky, byl první na řadě dům Karlův, kde starý pan doktor Čapek měl pro sebe vyhrazený největší pokoj se zvláštním vchodem, z něhož prošel chodbou rovnou do zahrady. A tady, v novém domě, vstoupila teprve asi od polovice pětadvacátého roku „do historie“ společnost pátečníků. Adolf Hoffmeister na své karikatuře pátečníků nakreslil sedmnáct účastníků včetně Karla Čapka.

JOSEF ČAPEK

V roce 1929 vydal Josef knihu pohádek *Povídání o pejskovi a kočičce*, kterou také ilustroval, a byla přeložena do sedmnácti jazyků. Vytvořil řadu obrazů a kreseb s dětskou tematikou. Psal pro dětský koutek *Lidových novin*. Ve své výtvarné tvorbě se věnoval dlouhodobě sociálním námětům. Za lyrickou baladu s kriminální zápletkou *Stín kapradiny* mu byla udělena Státní umělecká cena za rok 1931. Jako většinu předešlých knih i tuto vydalo nakladatelství Aventinum Otakara Štorcha-Mariena.

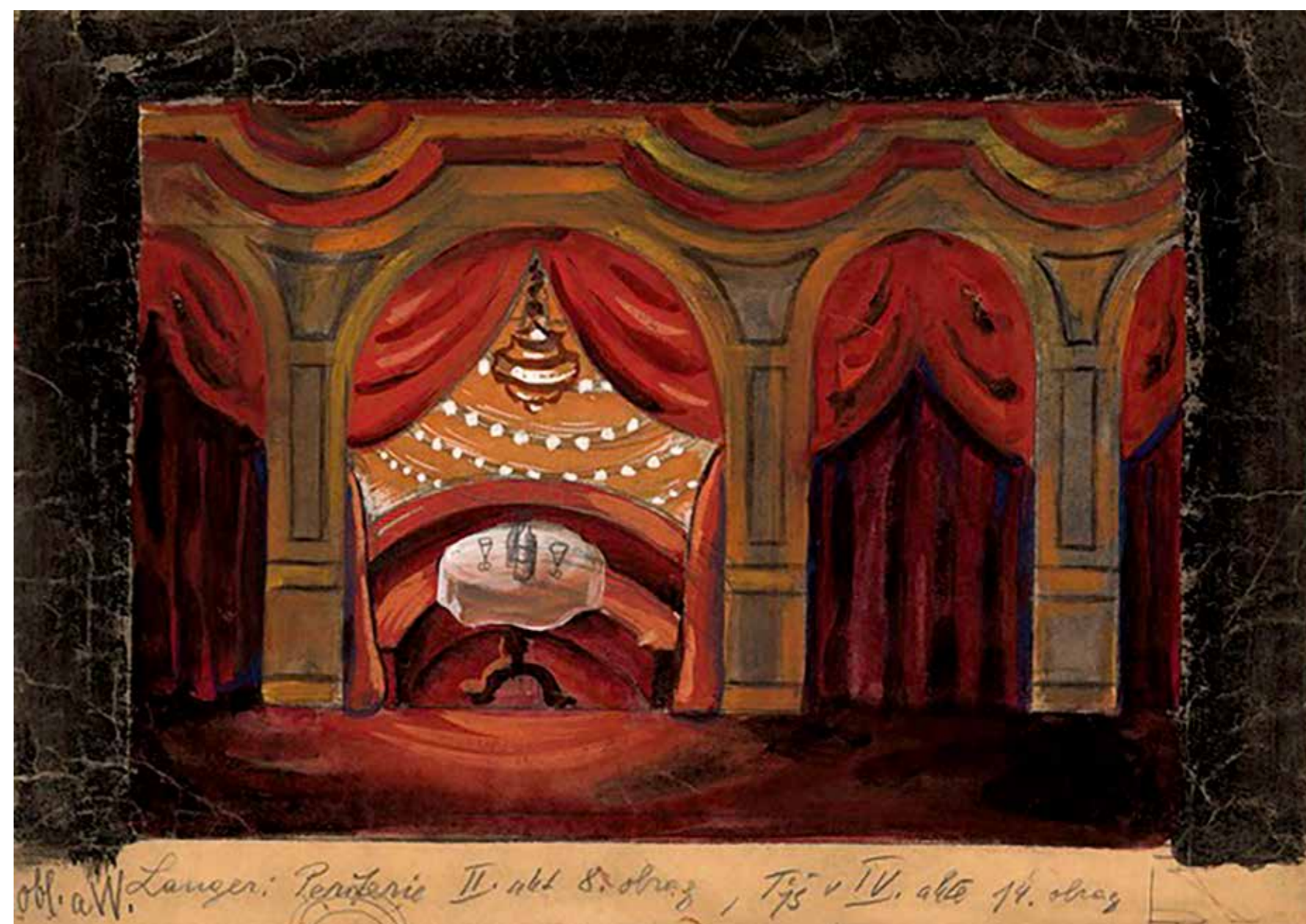
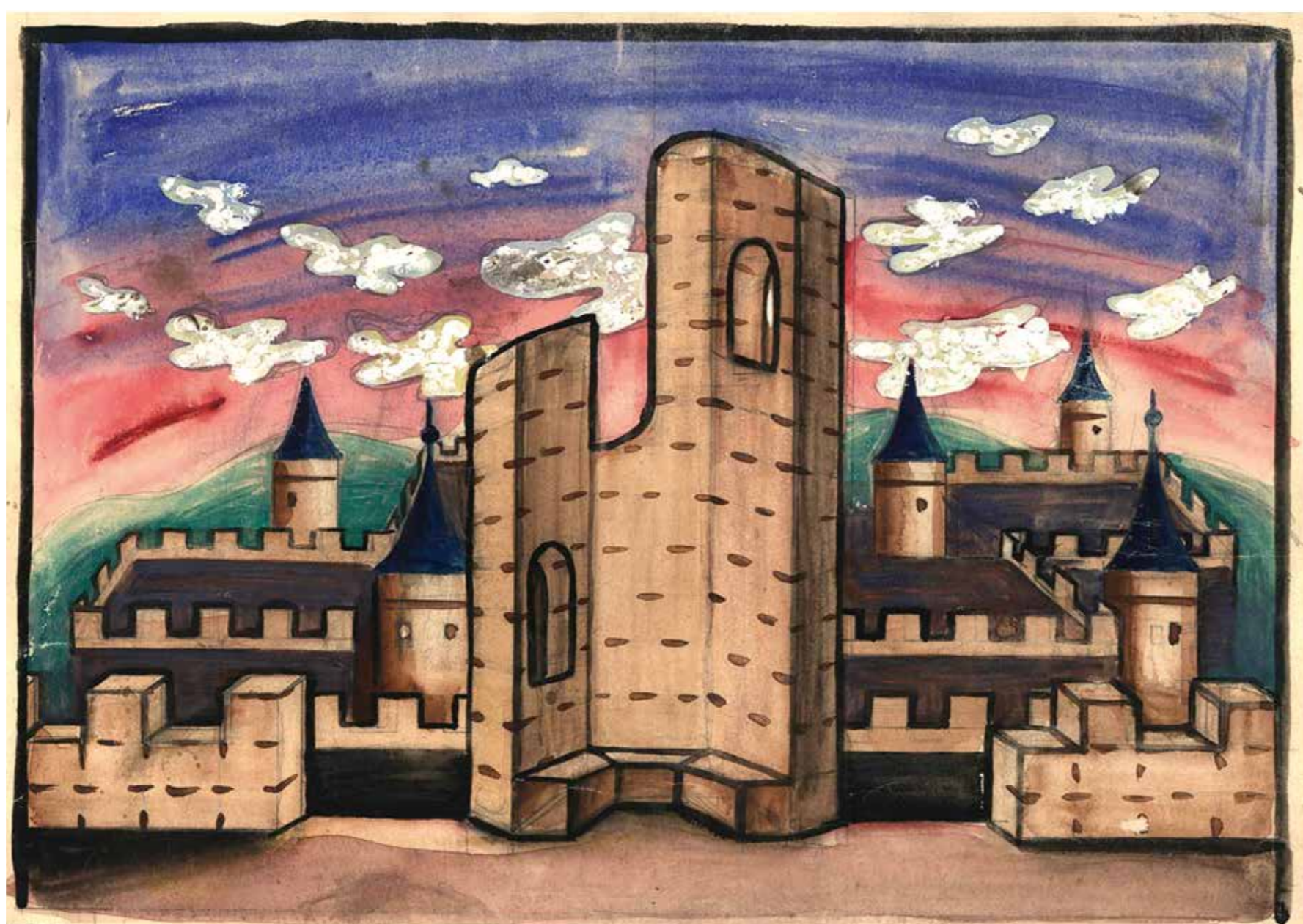
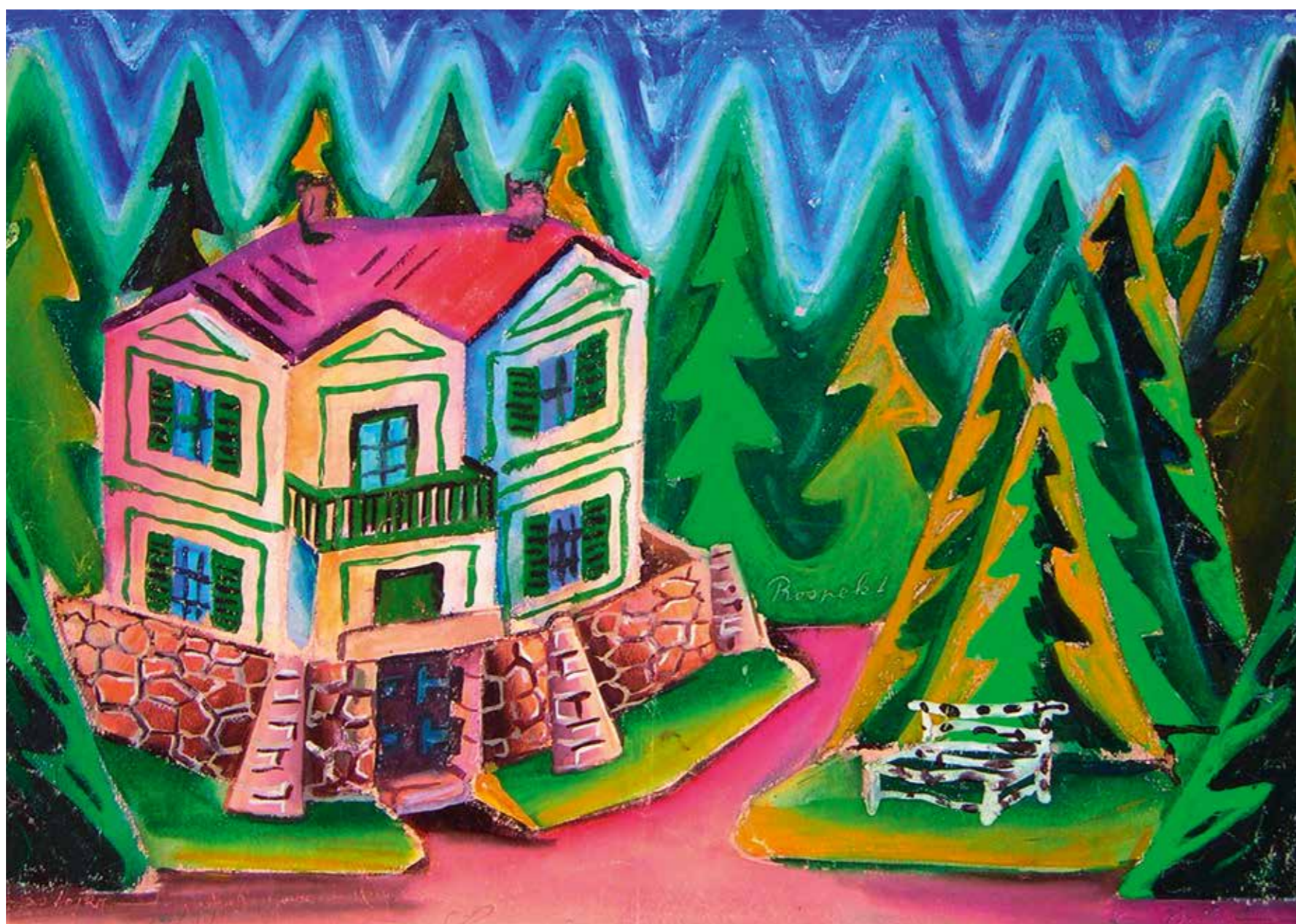

Peča – čistý, nenarušený muž, oči – černé višně, plné jasu a dobroty. Ve styku s lidmi a uměním taktí, nerozvalující se řečně v tirádách, cudný, silný a tvořivý duch, schovaný za svou málomluvností.

Neusiloval o to líbit se a být obdivován, raději by byl zůstal pro praktický život někým nepodplatitelným, a čerta se staral o úspěchy.

JOSEF ČAPEK

levištní výpravy Josefa Čapka

V dějinách umění je pro to dosti dokladů; tak třeba slavné období holandského umění. A tehdy, v dobách též válečných a poválečných, dokonce ani to nebyla veřejnost, hlasy a nálada doby, která si toto skvělé, ryzí domácí umění vynutila, naopak: publikum nepřinášelo tomuto umění vstřícný instinkt a vkus, raději dávalo přednost anekdotě, puntičkářskému provedení a parádním podobiznám a nejčistší umělce této doby nechávalo hynouti v bídě a nedocenění.

Instinkty veřejnosti vůči umění jsou nejasné a nepevné; naříká se mnoho na sklonnost širšího obecnstva k nízkým a neuměleckým požitkům, ba i umělecké dražby v poslední době ukazují, že nejen široké publikum je desorientováno, ale že i u kruhů užších v cenění umění starého i našeho přítomného vládne mnoho nejistoty, nesoudnosti a nedostatku vkusu.

Josef Čapek – z fejetonu Kapka vody v knize Málo o mnohém

Jsem zarytý a divoký pokrokář, ale v ohledu „krávy života“ jsem velice konservativní, myslím, že jí tu jest více, než mnohé apoštolské oči dovedou vidět, a že tuze mnoho t. zv. uměleckého zasahování a součinnosti nebývá věcem k okrase, nýbrž často k naivnímu a nekulturnímu nešvaru. A jakkoliv i sám jakožto malíř denně bych mohl „zmíratí nedostatkem“, nepřál bych si, aby těch několik set malířů se vřítlo do ulice, aby jinačili její „střízlivost“; obávám se, že by „prokoukla“ v dosti trapné maškarádě. Neboť zdá se, že by tohle umění stále ještě raději zdobilo než vyjadřovalo. Je to také mnohem lehčí, příjemnější a povýšenější než to v neforemném životě namočené a hrabající se řemeslo, jehož úkolem nejprv bude více a základněji cítiti a přemýšleti s životem.

Josef Čapek – z fejetonu Vкус ulice v knize Málo o mnohém

JOSEF ČAPEK PŘEČKÁ

Dům bratří Čapků
na Vinohradech

Ovšem ani Masaryk, ani Beneš nebyli každotýdenními hosty. Stávalo se však, že za pěkného počasí přišel prezident k Čapkovi až z Hradu pěšky, máje „odpíchnutý“ čas. Bral pak přítomné za svědky, že to nebyl špatný chodecký výkon. Pro Masaryka bylo rezervováno zvláštní křeslo nedaleko vchodu, do něhož si nikdo jiný nikdy nesedl. Když prezident nepřišel, zůstávalo prázdné, i kdyby se byl ukázal nedostatek sedacích prostředků.

Já chodil mezi pátečníky jen občas, ale přece jsem se tam nejednou sešel i s Masarykem. Skutečností je, že když byl prezident přítomen, ovlivňovalo to průběh schůzky. On sám toho mnoho nenamluvil, spíš byl stručný, tázal se a nechal mluvit jiné. Omezoval se většinou na faktické poznámky, naproti tomu Edvard Beneš, pokud jsem byl toho svědkem, dovedl spustit stavidla výmluvnosti.

Stojí snad za to jmenovat pravidelnější návštěvníky pátečních sedánek: Jsou mezi nimi Vladislav Vančura, František Langer, Fráňa Šrámek, Karel Poláček, Adolf Hoffmeister, Vilém Mathesius, Josef Šusta, František Kubka, Arne Laurin, Alfréd Fuchs, Josef Kopta, Josef Kodíček, Bohumil Příkryl, J. B. Kozák, Josef Macek, Ferdinand Peroutka, Eduard Bass a ovšem Josef Čapek.

Podávala se černá káva a někdy, když už Masaryk nebyl přítomen, kalíšek slivovice „na rozchodnou“.

Otakar Štorch-Marien – Sladko je žít: Paměti nakladatele I.

Pátečníci na návštěvě v Lánech, 1926, Vančura, Kubka, Poláček, Kopta, Příkryl, Šrámek, Masaryk, Langer, K. Čapek, Kodíček, J. Čapek

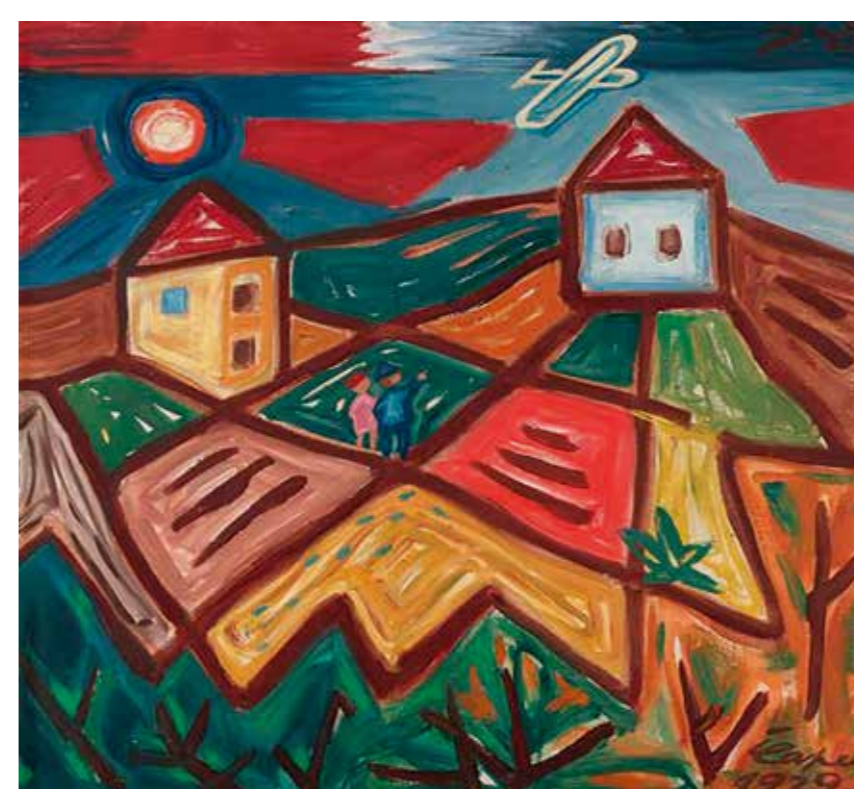
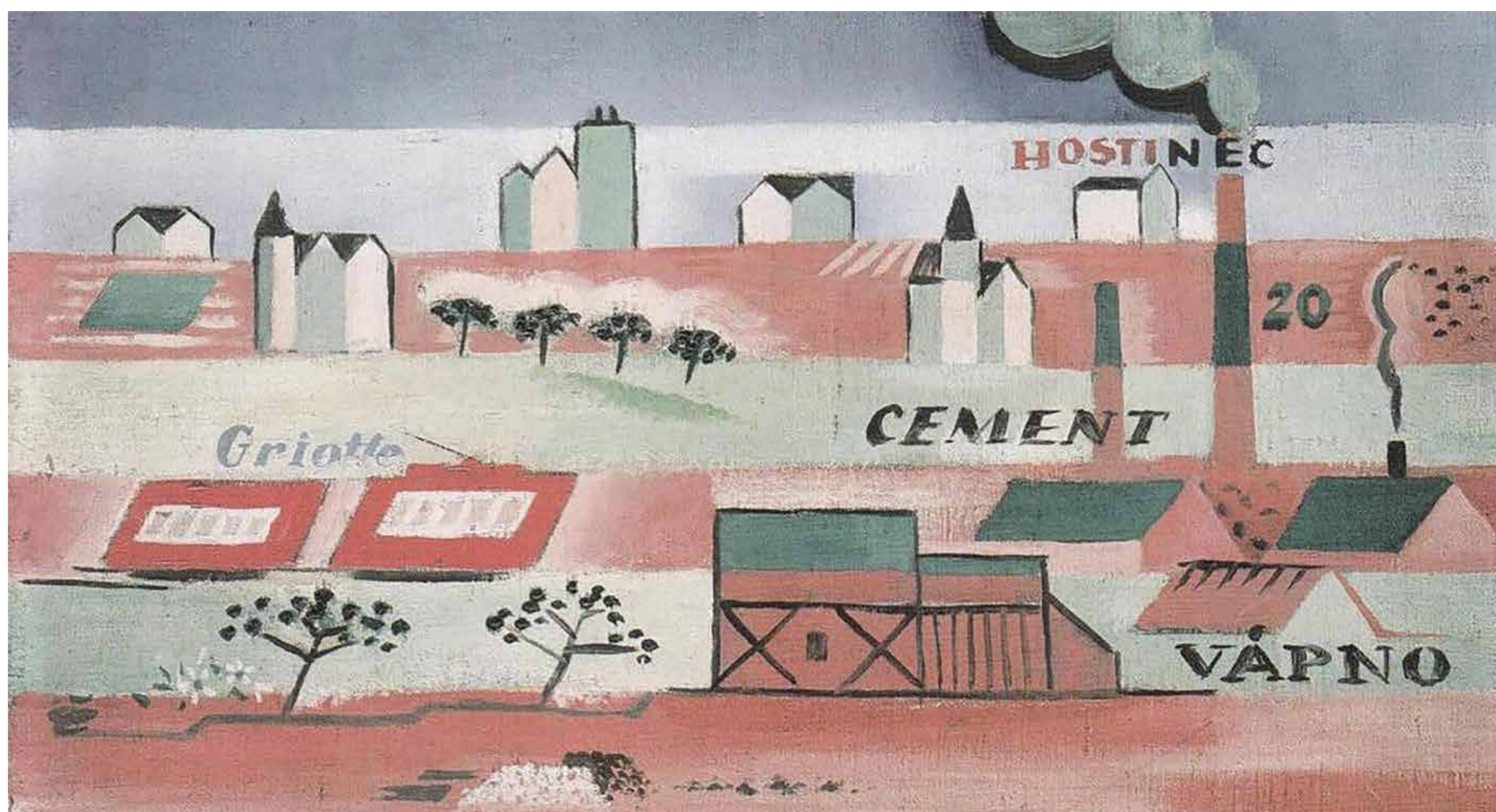
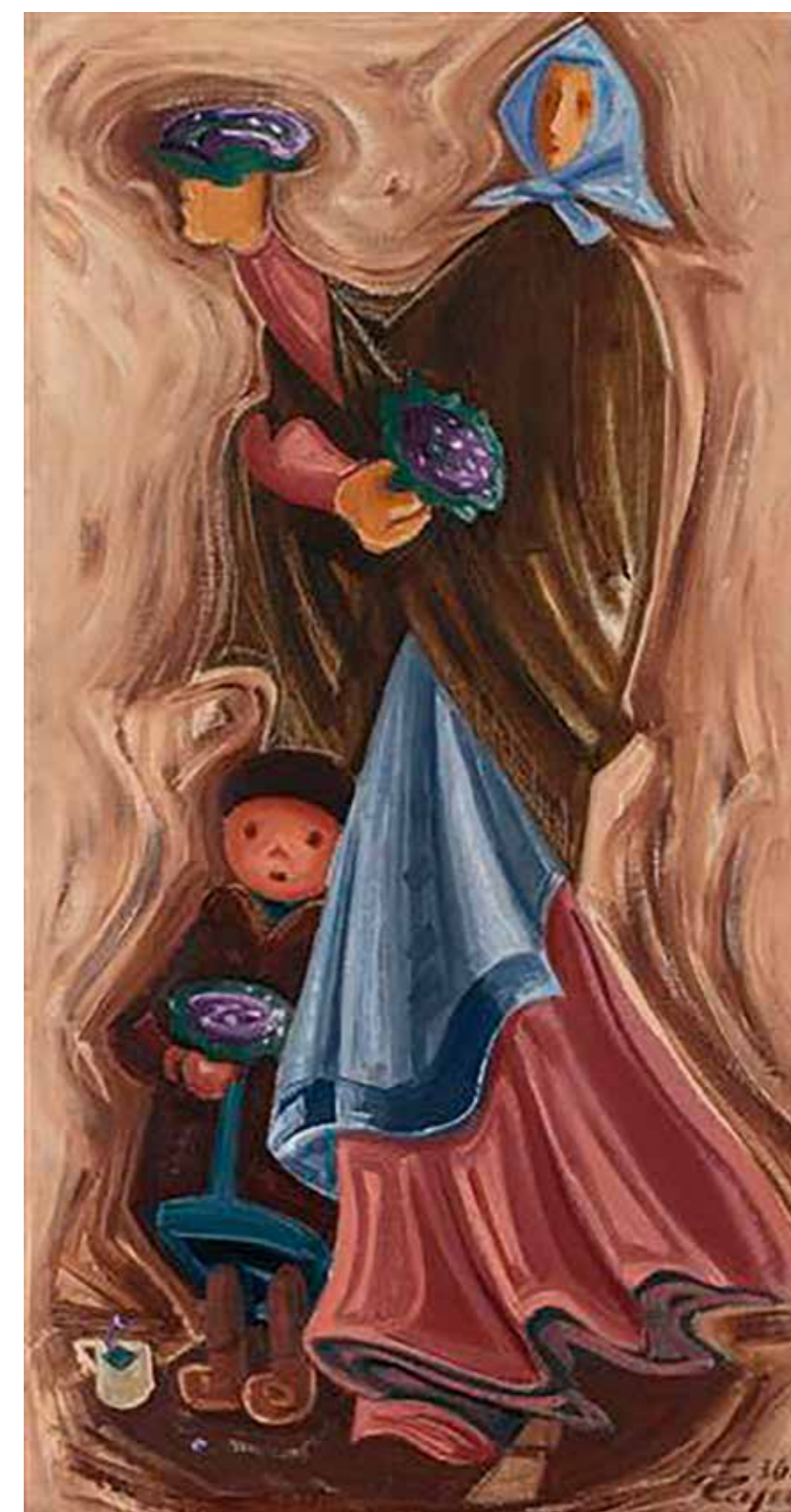
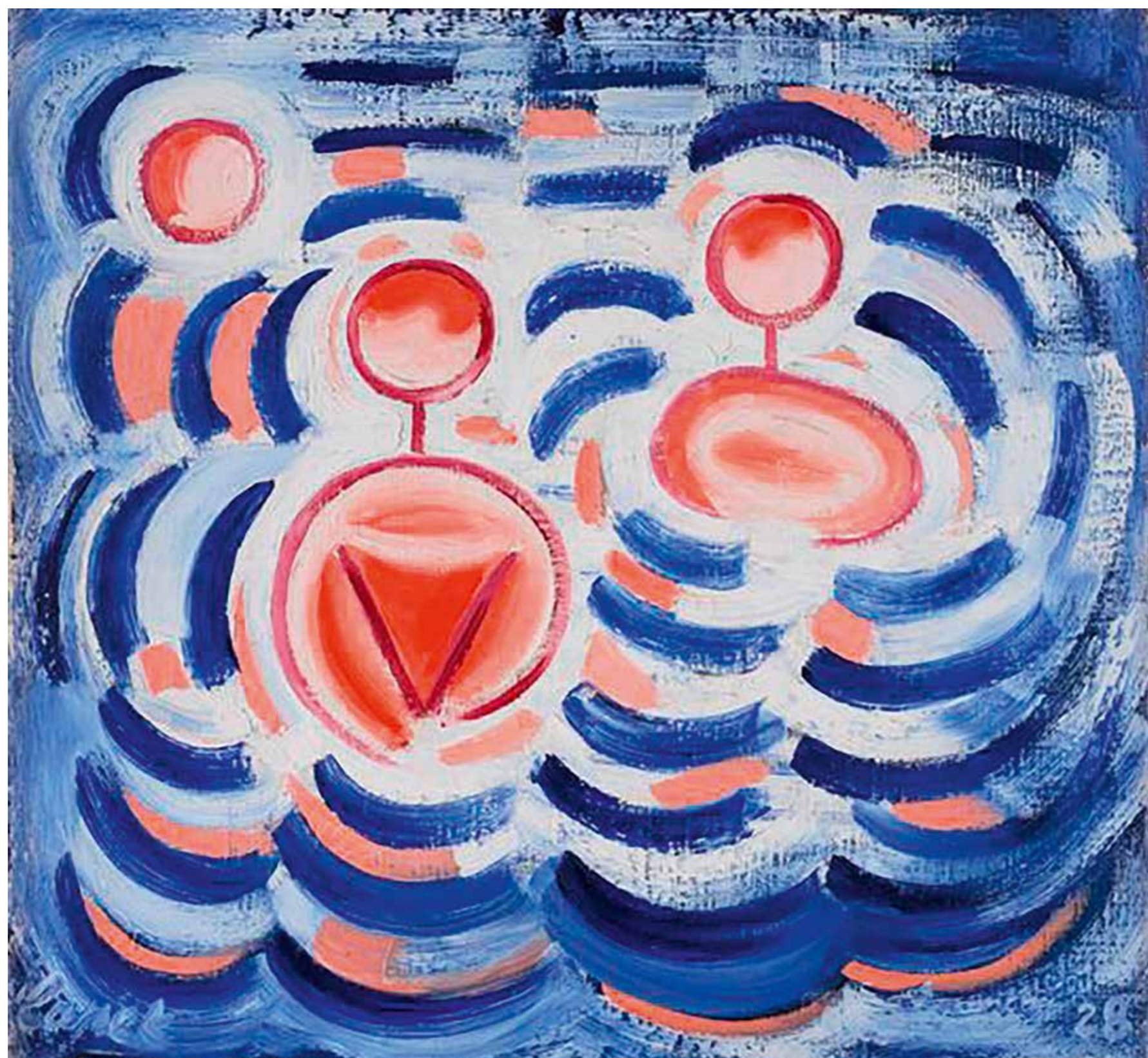

Když Čapek namaloval r. 1933 obraz *Mrak*, naznačovaly současné ilustrace dětských knížek, že radostné, zejména dětské náměty budou v jeho díle pokračovat vedle vážných, až posléze tragických – až do samého mučednického konce života, ale se stále menším podílem.

Ve třiatřicátém roce ovšem doprovázejí významové poselství *Mraku* zejména protinacistické kresby v *Lidovkách*. Když z nich otiskl 14. 5. 1933 kresbu ortodoxního žida kámenovaného školáky s obsáhlým přípisem, v sérii nazvané *Zásady hitlerovské výchovy*, byl to z dnešního pohledu signál jak pro Poláčka, tak pro Čapka, signál osudných důsledků pro jejich tragický konec.

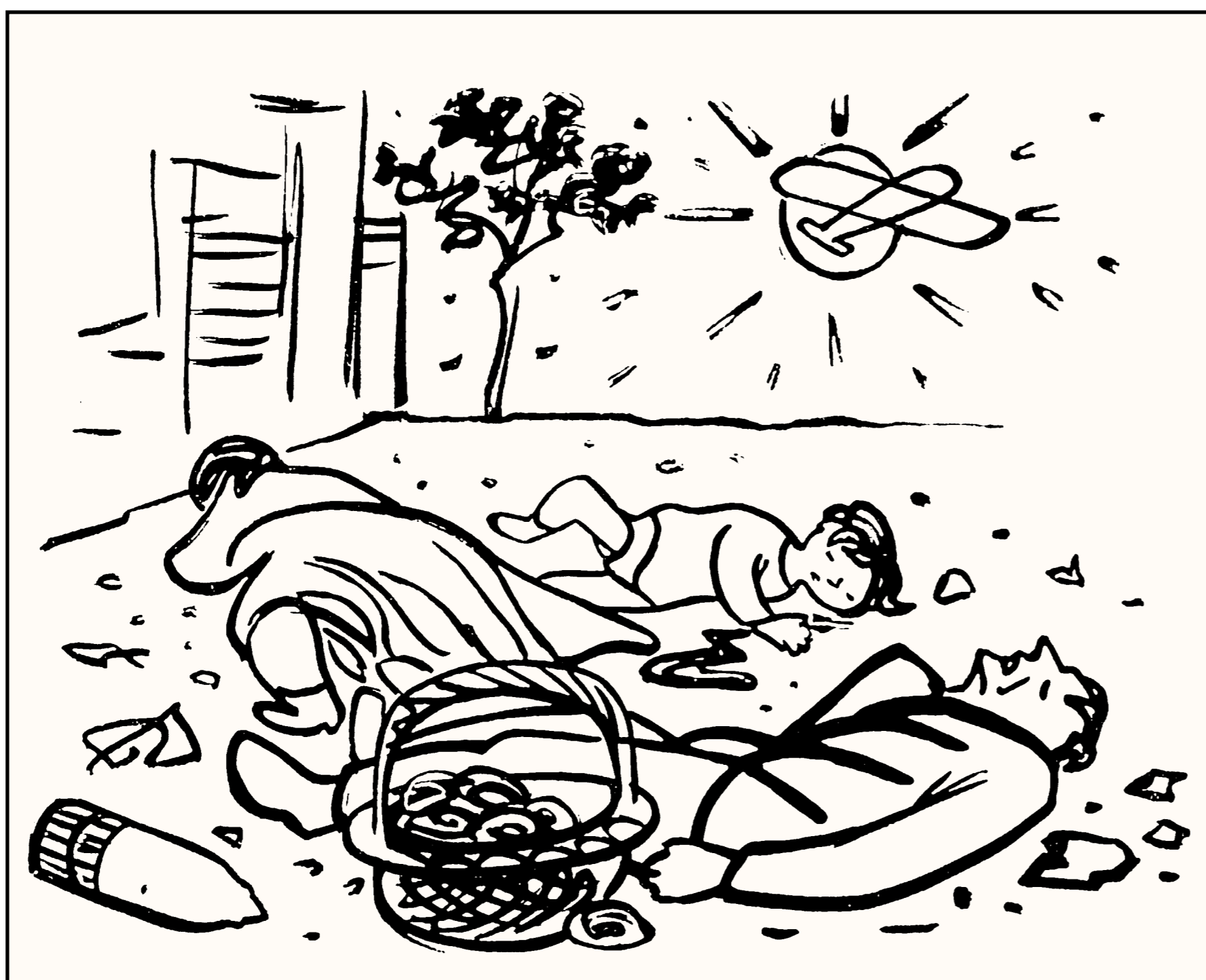

malby Josefa Čapka

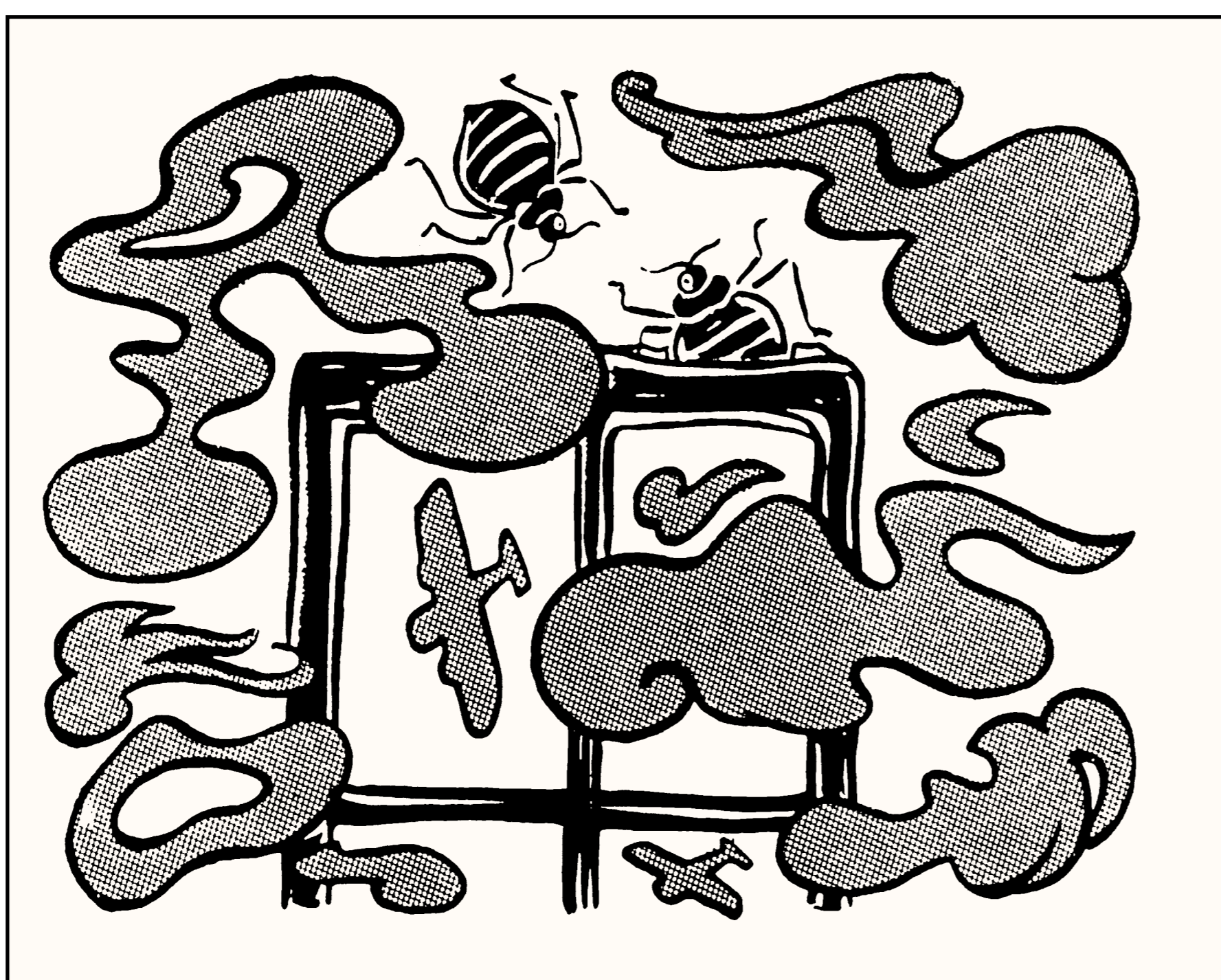
1932–1938

Po roce 1933, kdy se v Německu chopil moci fašistický vůdce Adolf Hitler, se bratři Čapkové opakovaně a ostře vymezovali proti nacistické diktatuře, bili na poplach proti rostoucí fašizaci Evropy. Josef publikoval cyklus kreseb *Ve stínu fašismu*. Zúčastnil se také Mezinárodní protifašistické výstavy kreseb a humoru v Praze.

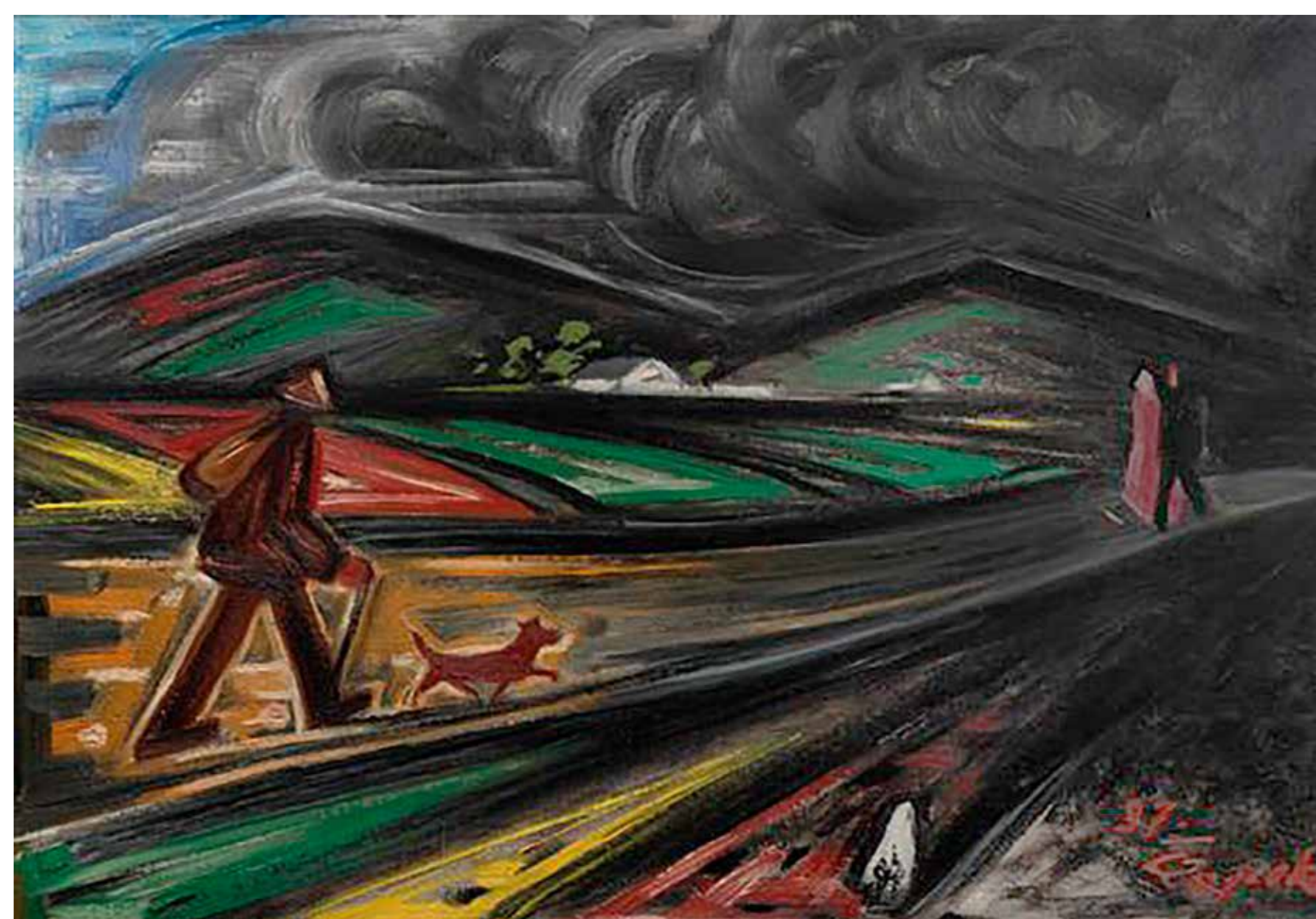
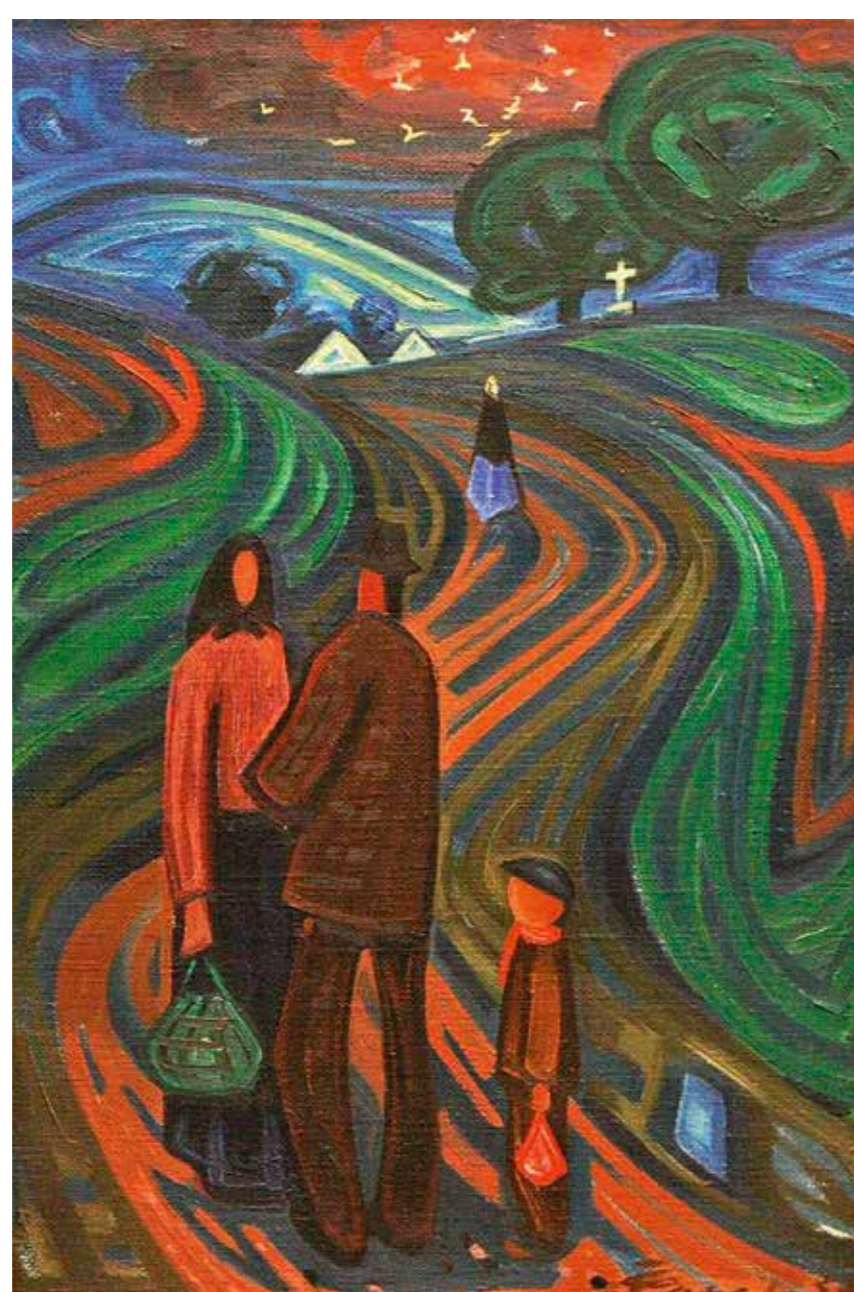
Bratři Čapkové, to byla v novinách světová třída. Josef zejména v posledních dvou letech bojoval svou kresbou proti fašismu, válce a surovým diktátorským botám, Karel s ním šel ve stejné linii literárními díly – stačí připomenout *Válku s mloky*, *Bílou nemoc* a *Matku*. Však si za to oba vysloužili od pravicových listů spoustu urážek a ponížení.

Jaroslav Pilz – Národní 9

Jako životní zpověď a hledání smyslu bytí malíře a básníka byla kritikou přijata próza *Kulhavý poutník* (1936). Nejednou byla zmíněna paralela s J. A. Komenským a jeho *Labyrintem světa a rájem srdce*. V roce 1937 participoval Josef Čapek na výstavě současného československého umění v Sovětském svazu a na výstavě moderního umění v Paříži.

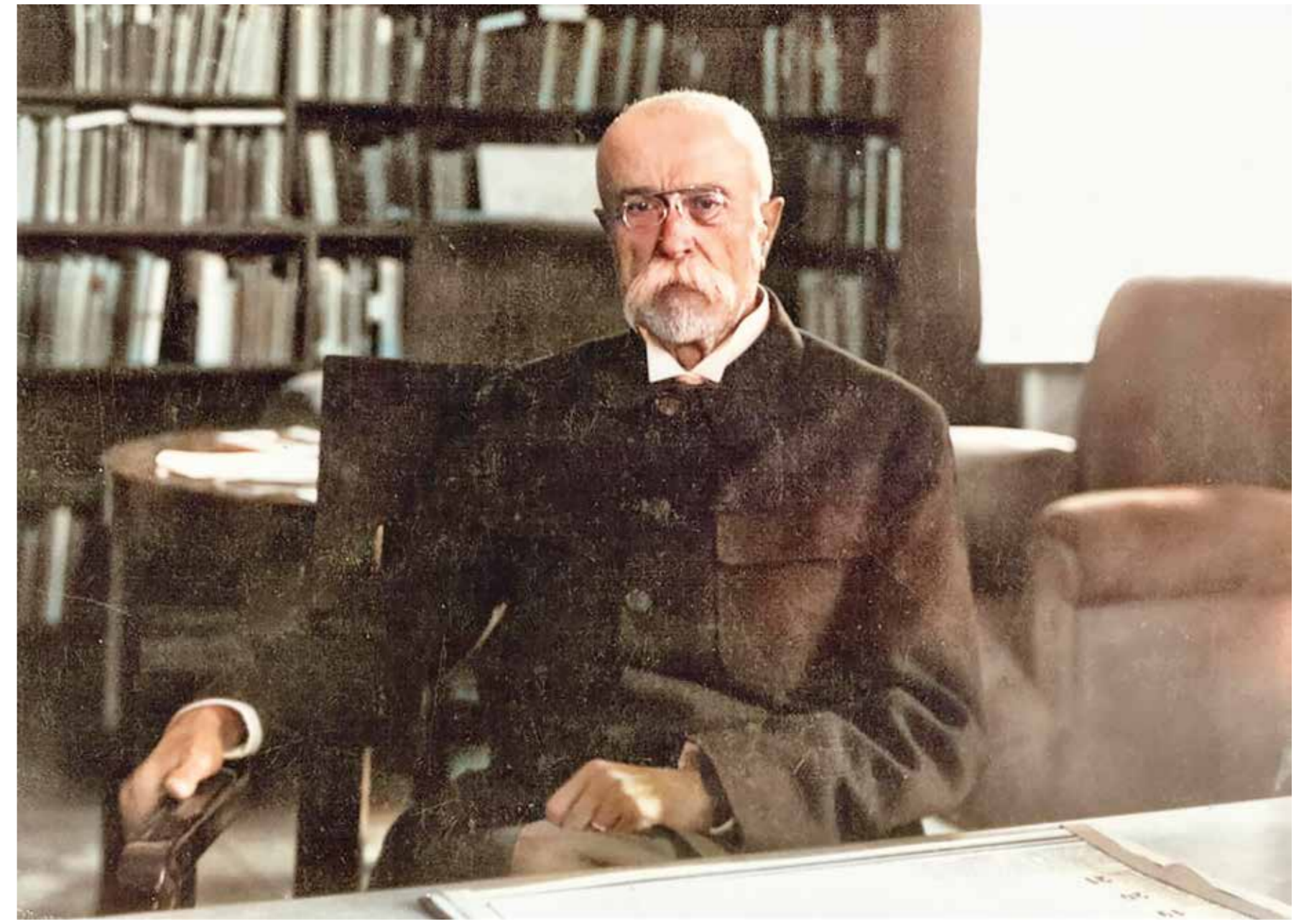
Co bychom si tu zapírali! Člověk je věčný náboženský primitiv a může vidět Boha i v tom, co Bohem není: v sobě či v přírodě; ve vědě, v materii, v zabijácké lhostejnosti; nebo v davech či v převelmi zladeném oltáři i jen v černém talárku knězově.

Tak tedy není čím se tu chlubit, ani co zapírati: nepřivedla mne víra k bohu církví. A přece nejsem člověkem bez víry. Už proto, že se tolik dožadují duše; už proto, že je ve mně, člověku svobodném (aspoň se za takového mám), vůle dobra, ba musím říci i pokory a hodnoty. Už proto, že – valně bez žádosti – tak velice lnu k tomuto světu, ke všemu, co tak nevysvětlitelně jest a čeho neznám začátek ani konec. Už proto, že nacházím vážnost života a cítím, že se v ní i život můj dotváří a naplňuje.

14. září 1937 zemřel Tomáš Garrigue Masaryk, prezident-osvoboditel a přítel Čapků. V roce 1938 publikoval Josef rozsáhlý esej *Umění přírodních národů*. Začal pracovat na cyklu alegorických figur *Oheň*.

JOSEF ČAPKŮ

Josef Čapek, cyklus *Oheň*, 1938–1939

1938-1945

29. září 1938 byla podepsána mnichovská dohoda, která znamenala konec první republiky. Československo bylo donuceno postoupit Sudety Německu, část území Polsku a Maďarsku. Češi hledali viníka, Masaryk byl po smrti, Eduard Beneš abdikoval a odletěl do Londýna, zbyl humanista, bojovník za demokracii a představitel masarykovských hodnot Karel Čapek. Tendenční pravicový tisk i někteří katoličtí intelektuálové na něj pořádali hony (již od roku 1926). Jen hrstka nejbližších se jej odvážila podpořit.

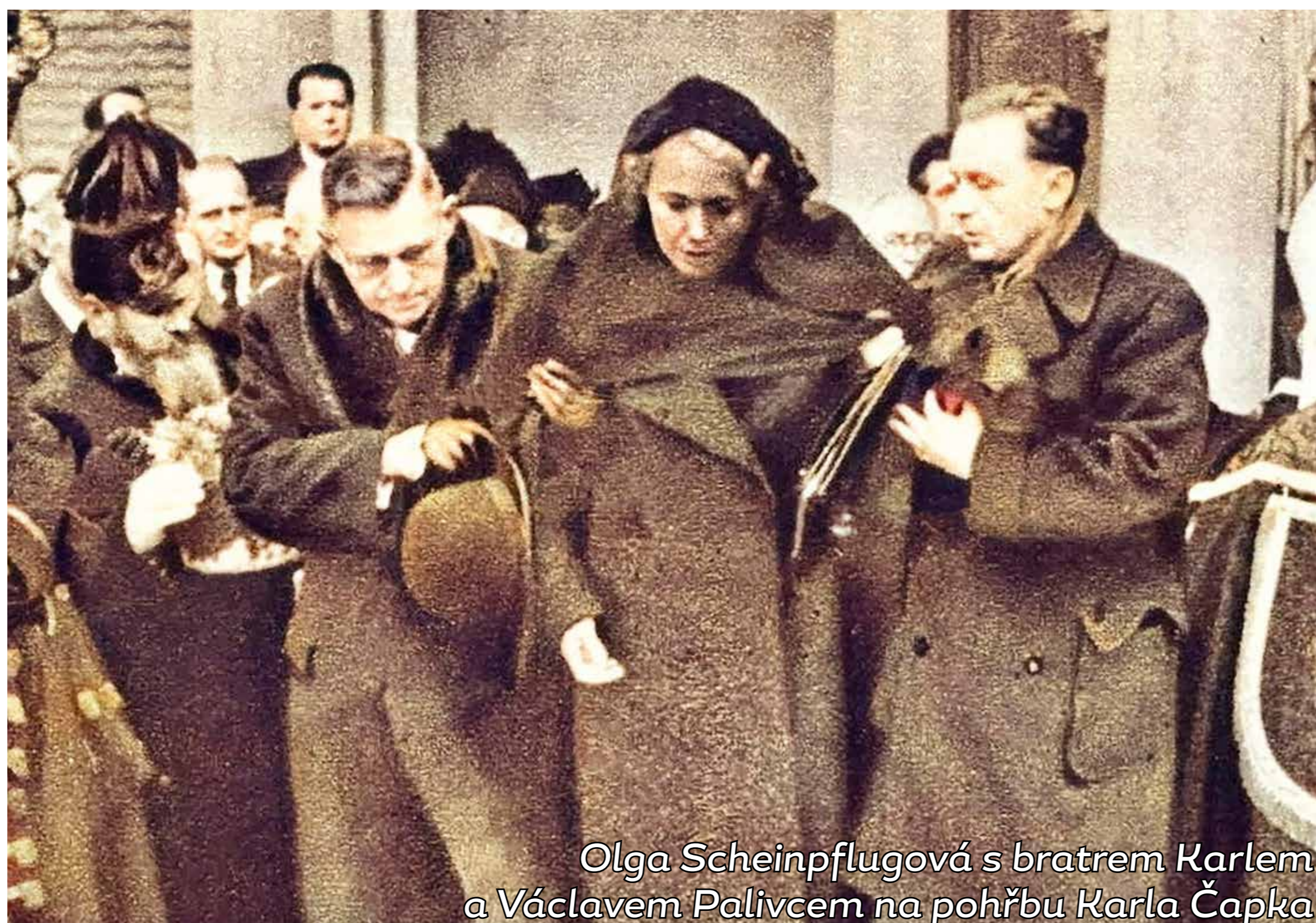
25. prosince 1938 zemřel Karel Čapek na zápal plic a zlomené srdce.

Po chvíli přišel i můj bratr a stručně mi popsal poslední chvíle Karla Čapka. Víím dnes už jenom, že jsem se při této zprávě rozklepal pláčem. Čapkovu nemoc a jeho smrt popsali několikrát oba lékaři a spisovatelovi kamarádi v různých časopisech, novinách i v rozhlase (dr. Steinbach ve Svobodné Evropě, můj bratr o Vánocích 1948 v článku, který o dvacet let později v prosinci 1968 přetiskla pražská Práce).

Na první pohled by se zdálo, že uspořádání pohřbu bude snadnou záležitostí. Ale Čapek umřel už za druhé republiky, zemí se plížil strach a oportunistus.

Zavolali jsme s Jílovským na Zemský úřad, do jehož správy patřil Pantheon Národního muzea. Odpověď byla úředně chladná: vyloučeno, není uhlí na vytopení budovy! Obrátili jsme se tedy na ředitelství Národního divadla, kde o věci rozhodovali ředitel Stanislav Mojžíš-Lom a dramaturg František Götz. Nestihli jsme žádného z nich a úředník u telefonu řekl, že bez pana ředitele nemůže nic rozhodnout. Stačilo však vykuknout z balkonu u Topičů směrem k Národnímu divadlu a každý si mohl předem odpověď představit: na Národním divadle ani nevisel smuteční prapor.

Zkrátka – oficiální Praha se od Čapka odvrátila, i když prezident Hácha, který dlel tou dobou v Tatrách, kde jednal se slovenskými politiky, aby zachránil, co se ještě zachránit dalo, poslal vdově velmi srdečný telegram. První den našich intervencí skončil bezvýsledně. Mezitím ale kdosi zařídil, aby tělo mrtvého převezli do márnice pražského krematoria. Zpráva, že Pantheon a Národní divadlo uhýbají, se bleskem rozletěla po Praze. Volali Čapkovi přátelé i odpůrci – například Julius Fučík navrhoval, že zorganizuje dělnický pohřeb. I mnozí další nabízeli pomoc. Jedním z prvních byl Josef Hora, který mi řekl, že by si pokládal za čest, kdyby směl promluvit nad Čapkovým hrobem. Hora nepatřil

Olga Scheinpflugová s bratrem Karlem a Václavem Palivcem na pohřbu Karla Čapka

do řad Čapkových odpůrců, ale jako jeden ze „šaldovců“ nebyl také jeho obdivovatelem.

Shodli jsme se s Rudolfem Jílovským, že by Čapkově stylu neodpovídal pohřeb, který by měl ráz veřejné demonstrace. Zřejmě inspirováni Juliem Fučíkem volali totiž rovněž zástupci dělníků a nabízeli, že sami ke hrobu Čapka odnesou.

JOSEF ČAPEK

15. března 1939 začala okupace Československa německými vojsky, byl ustanoven protektorát Čechy a Morava. 1. září byl Josef zatčen a převezen do pankrácké věznice. 9. září byl transportován do koncentračního tábora Dachau u Mnichova a 26. září byl převezen do koncentračního tábora Buchenwald u Výmaru.

Dům v Želivi u Humpolce, kde byl Josef Čapek zatčen gestapem

Dachau u Mnichova

Buchenwald

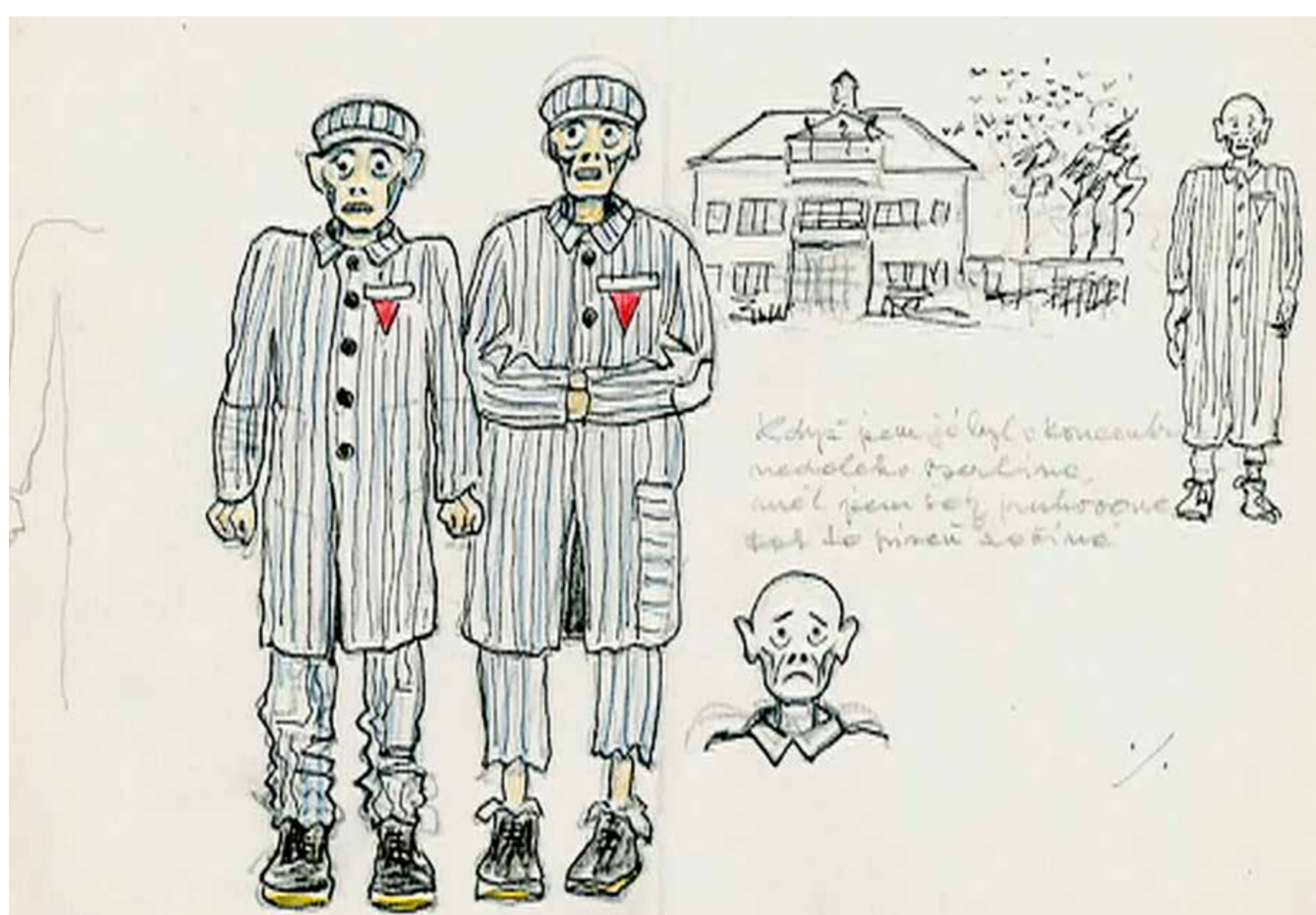

Sachsenhausen

Bergen-Belsen

V únoru 1942 byl převezen do Sachsenhausenu, vystaven nejhoršímu, v samovazbě, psal básně. Díky statečným spoluvězňům se zachovaly. Svědkové vzpomínali na jeho statečnost, mužnost a důstojnost. 25. února 1945 byl Josef transportován do koncentračního tábora Bergen-Belsen, kde byl podle svědeckých výpovědí spatřen ještě 1. března. Po šesti letech vláčení po německých koncentracích zemřel pravděpodobně na skvrnitý tyfus mezi 4. až 25. dubnem 1945. Manželka Jarmila po něm s pomocí německých úřadů bezvýsledně pátrala až do roku 1947.

Když jsem byl v koncentraci, nedělelo se mi, měl jsem jen přirovnání ke dvěma vězňům.

To není to nejhlavnější, že náš svět je nedokonalý; horší je, že hlavně my, lidé, jsme nenapravitelní.

To není to nejhlavnější, že náš svět je nedokonalý; horší je, že hlavně my, lidé, jsme nenapravitelní.

Josef Čapek - Psáno do mraků

KAREL ČAPEK

Výstava In memoriam Josefa Čapka (cykly Touha a Oheň) v Alšově síni Umělecké besedy (1945) byla zahájena malířem Emilem Fillou, přítelem z koncentračního tábora Buchenwald. Po válce nechala Jarmila Čapková vydat sbírku Josefových vězeňské poezie pod názvem *Básně z koncentračního tábora* (Nakladatelství Františka Borového, 1946). Deníkové poznámky, aforismy, myšlenky a výroky, které psal mezi lety 1936–1939, vyšly roku 1947 rovněž v Nakladatelství Františka Borového pod názvem *Psáno do mraků*. Jejich humanistické poselství neztratí na platnosti ani v budoucnosti.

Kdo je slušný, byl slušný vždycky; kdo byl věrný, je věrný i teď. Kdo se točí s větrem, točil se s větrem i dřív. Kdo myslí, že teď přišla jeho chvíle, myslel vždycky jen na sebe. Nikdo se nestává přeběhlíkem, kdo jím nebyl vždycky; kdo mění víru, neměl žádnou; člověka nepředěláš, jenom se ti vybarví. Národ nepředěláš, ledaže bys měl na to staletí; jenom davy můžeš vést dnes tak a zítra tak. Kdo nenávidí, měl v sobě tu nenávist vždycky, kde by se v něm tak najednou vzala! Kdo sloužil, bude sloužit dál; kdo chtěl dobré, bude zase chtít dobré. Ani vůle se nemění. Nedívej se do tváře, která se změnila; nikdo se nestane krásnější tím, že změnil tvář.

Tvrdá zkouška je i tvrdé poznání. Budoucí foliant našich dějin o této době bude mít jeden podtitul: Kdo byl kdo. I dobrá paměť patří k těm stálým věcem, jichž je a bude třeba.

Karel Čapek, Lidové noviny, 4. 12. 1938

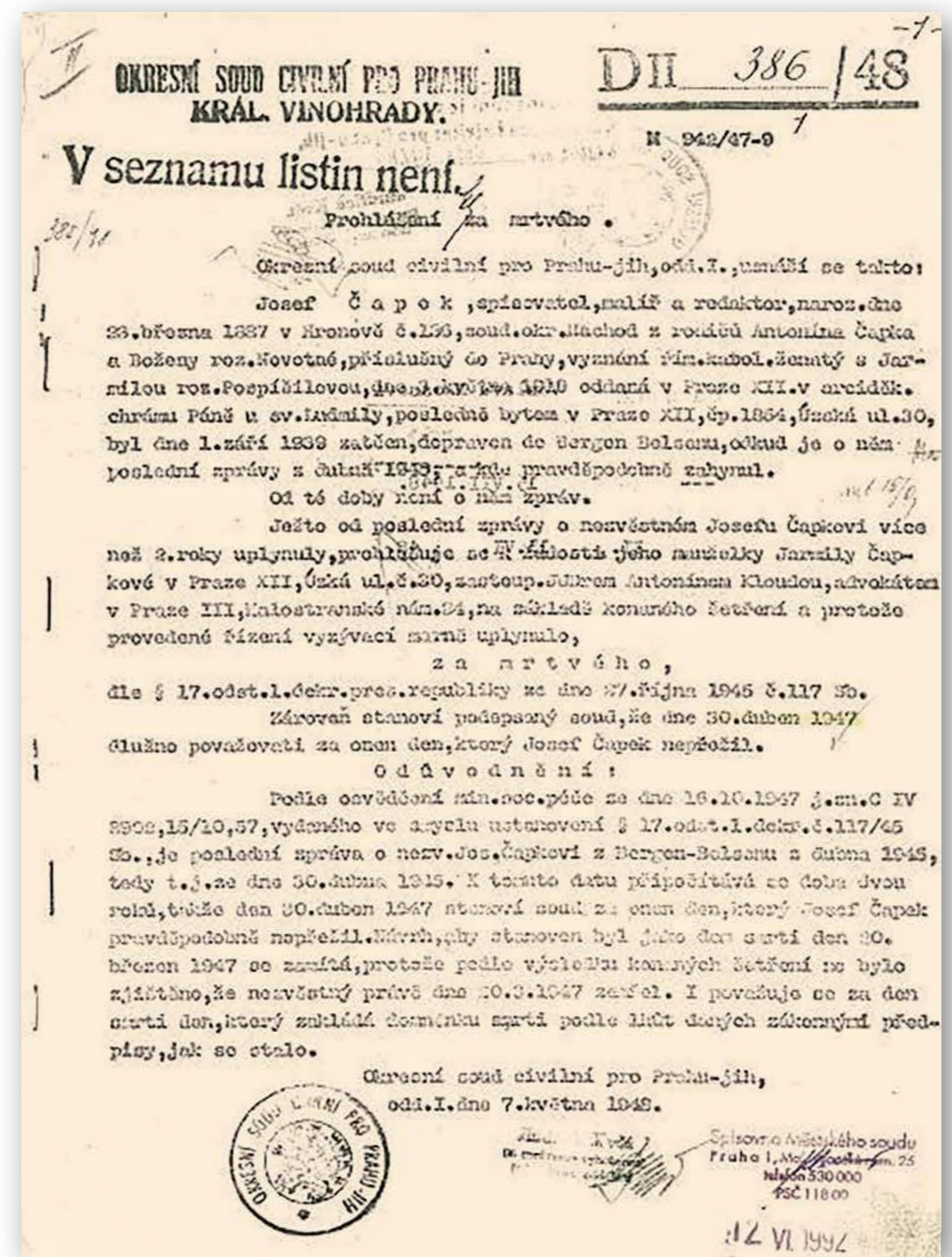
Solidarita. ^(divoký, nespořádaný) ^(pravda) ^(ale v každé lidské velikosti je i moje velikost.) ^{ale v každé lidské velikosti je i moje velikost.}

Z těch dvou ^(vnější) ^(veřejné) ^(vnitřní) ^(jedine ta vnitřní je pro člověka rozhodující.) ^(vnější) ^(veřejné) ^(vnitřní) ^(jedine ta vnitřní je pro člověka rozhodující.)

Chechtot a sténání ^(bulvární večer) ^(jedem uplyvajícím lidským denem) ^(bulvární večer) ^(jedem uplyvajícím lidským denem)

Člověk z davu je bytost kolísavá, a proto také stejně lehkověrná jako podezřívavá, bezvědomá jako vznětlivě jednající.

Zmatek v myslích: jak mají lidé o něčem opravdu přemýšlet, když, jak sami říkají, „nevědí, co si mají o tom myslet“?

Za bratrem Karlem

O živote, já splatil ti svou daň!
Tvou štědrost poznal jsem i tvoji skoupou dlaň,
laskavost tvoji znám i strašnou krutost tvou,
zármutku tíseň též, i radost letmou, nestálou,
co bolest je, to znám, i co je štěstí, vím,
byl jsem přec vždycky poslušným tvým poddaným,
jenž bere na se podle nejlepších svých sil,
co odepřel's i co jsi uštědřil.
Nic tobě nevyčítám; vždyť poledne žití
už dosti dávno přešlo nad mou hlavou
a totéž slunce jako všem mně svítí,
týž, jak ty ostatní, mne hltavý rve proud;
nežehráám na tě s myslí vyčítavou,
když na rány si těžké musím vzpomenout,
když myslím na všechno, co dal jsi a zas vzal,
a co jsi ztroskotal, řítě se dravě v před i v dál;
vírem tvým závrativým dívám-li se zpět,
přes mnohé drahé rovy musím pohlížet!
Znám hodin, roků spěch, znám dnů i roků tíž,
jsou, čase, mnohé rány, které nezhojíš;
bratra mi vzala smrt – víc let už tomu je –
jak včera mne to rmoutí a stále se to navrácí:
ta rána nechce zajizvit se, pořád se nezaceluje
a znovu, ustavičně znovu krvácí.
Byl chytrý, moudrý, ba, on mnoho znal
a mnoho uměl, mnohé vykonal,
byl dobrým vlasti synem, její chloubou byl
můj bratr Karel Čapek – ach, ty bratře můj,
tak je mi začasto, jak naživu bys ještě byl,
s tvou smrtí jsem se stále ještě nesmířil;
mrtev že ty? že zaniklý? že tebe už zde není?
jak hrozno uvěřit, přetěžko k pochopení!
tu ztrátu, pohromu, tu temnou bědu
si ve své hlavě ubohé nijak srovnati nedovedu,
vždyť na mně, na tom starším, mělo být
spíše z nás obou odtud odejít
a ty, ty jsi tu déle ještě zůstat měl!
Já tu však zůstal sám, já jsem tu osiřel
a ztráty nejtěžší všech ztrát teď želím,
já sirotkem i rodičem jsem tady osamělým –
já, Karle, slyšíš? bratr tvůj a druh!
to Iosef, Peča, hle, tě volá snažně tak,
ach, ty už pro mne nemáš zrak ni sluch! –
to já, tvůj přísný pěstoun, nedbalý tvůj žák,
tvůj svůdce, ó ty pýcho má! tvé svědomí, ó běda,
tvůj ochránce tě, oporo má, hledá,

to tebe chce tvůj rodný brat!
ach, nikdy nepřestanu na tě vzpomínat
a ruce vzpínat tam za tebou do zásvětí
a nikdy moje vzpomínka tě nepřestane milovat
a ve tvé chvále nepřestane krváceti!
To hoře hořké, hoře bez moci,
to hoře, z něhož není pomoci,
ten stesk, ten žal, ach, žal,
který mi srdce rozerval,
ta lítost bez utěšení
nad tím, co bylo – bývávalo –
a už není – není –.
Co bylo – bývalo –. Jednoho slunce světlo
nám vlídně zářilo; jedno nám mládí kvetlo,
pojil sourodý růst; nás nesla jedna zem,
společné jitro budilo, jeden se klenul den
v společných radostech; i strasti krušily jedny;
jeden život nás vázal, širý a nedočerpatelný
a družné úkoly kladl – hoj, nechať práce se daří! –
k závěru žití pak pospolné zvalo stáří – – –
Ó křehký lidský sne, jak tě smrt naráz zmaří!
My, Karle, šli jsme životem tak spolu,
jak sotva kdy šel ještě někdo jiný,
kdo z klínu jedné kolébky a domoviny,
od krbu rodného a společného stolu
se do života vydali; poutí byl on nám,
jež sama v sobě má své určení i cíl
a na tu cestu pospolitou, bratře, vzpomínám,
jak dobrým spolupoutníkem jsi byl,
tak svorný, ochotný a roztomilý,
vždy dobrou pohodu jsi v sobě nes',
kus slunečného jasu, šťastné, volné síly
– tu cestu, na které jsi u muk božích kles –.
Ne, ty jsi neklesl!
Ten smutný těžký čas ani pak lidská zloba,
nikoliv zášť a závist či vztekle bouřná doba
tě podvrátit a zhubit nestačily, ba ne,
to jenom Smrti záludné a nečekané,
to prostě bledé potměšilé Smrti dráp
namátkou slepou vprostřed nás živých hráb'
a náhodou nás druhé ušetřil, nic více –.
Smrt zlodějka a lupička. Smrt vražednice –
jí lhostejno, zda oběť velká nebo malá:
nás druhé minula, tebe však, ach, si vzala!